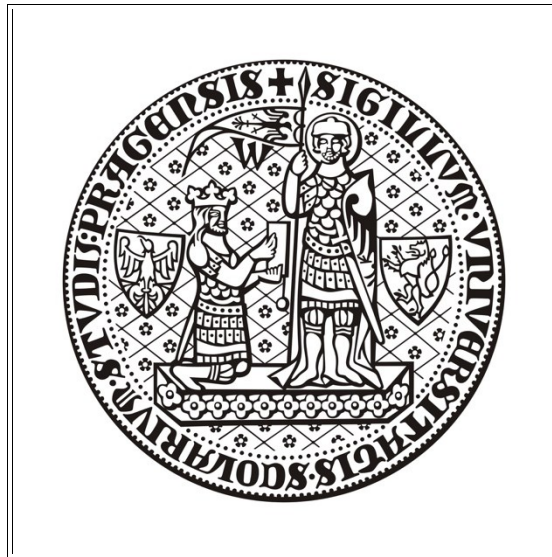

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta Filozofická

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Hana Krumphanzlová

**Problematika domácího násilí páchaného na
ženách bez přístřeší**

**The Issue of Domestic Violence Against Homeless
Women**

Vedoucí práce: Pěnkava Pavel, PhDr., Ph.D.

Praha

2024

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu PhDr. Pavlu Pěnkavovi, PhD. za vedení mé bakalářské práce. Za odborné poznatky, ochotu a čas, který mé práci věnoval. Taktéž velmi děkuji paní Mgr. Kateřině Cidlinské, PhD., za odborné rady, poznatky, ochotu a čas, který mi věnovala ke konzultaci výzkumné části mé práce. Dále děkuji všem respondentkám a respondentům za poskytnuté rozhovory, bez nichž by nebylo možné výzkum realizovat. A v neposlední řadě patří velký dík mé rodině a blízkým, kteří mi byli oporou nejen při psaní bakalářské práce, ale stáli při mně po celou dobu mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Hana Krumphanzlová

ANOTACE

Bakalářská práce systematicky zkoumá problematiku domácího násilí s důrazem na ženy bez přístřeší. Cílem této práce je provést analýzu faktorů domácího násilí, které postihují ženy bez přístřeší. Tato analýza je strukturována do tří klíčových oblastí. První oblast se zabývá identifikací specifík domácího násilí v kontextu bezdomovectví. Druhá oblast se zaměřuje na zjišťování potřeb samotných obětí, zatímco třetí oblast se věnuje mapování stávajícího systému sociálních služeb, které jsou poskytovány pro tuto cílovou skupinu, s důrazem na roli sociálních pracovníků. Ráda bych také svou prací poukázala na nedostatečné ukotvení problematiky domácího násilí u osob bez přístřeší, jelikož problematika svými specifickými znaky vybočuje z tradičních definic fenoménu domácího násilí.

Klíčová slova: bezdomovectví, ženské bezdomovectví, násilí na ženách, oběť, agresor, domácí násilí, sociální služby, specifika ženského bezdomovectví, Praha

ABSTRACT

The bachelor's thesis systematically examines the issue of domestic violence with a focus on homeless women. The objective of this study is to conduct an analysis of factors contributing to domestic violence affecting women without shelter. This analysis is structured into three key areas. The first area involves identifying the specifics of domestic violence in the context of homelessness. The second area focuses on assessing the needs of the victims themselves, while the third area is dedicated to mapping the existing system of social services provided for this target group, with an emphasis on the role of social workers. Additionally, this thesis aims to draw attention to the insufficient grounding of the issue of domestic violence among individuals without shelter, as the specific characteristics of the problem deviate from traditional definitions of the phenomenon of domestic violence.

Keywords: homelessness, female homelessness, violence against women, victim, aggressor, domestic violence, social services, specifics of female homelessness, Prague

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BP	Bakalářská práce
ČR	Česká republika
ETHOS	Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí ČR
EU	Evropská unie
FEANTSA	Evropská federace národních organizací pracujících s osobami bez přístřeší
FRA	Agentura EU pro základní práva
HVO	Hlavní výzkumná otázka
MV	Ministerstvo vnitra
OSŘ	Občanské soudní řízení
R-R	ROZKOŠ bez RIZIKA o.p.s.
TZ	Trestní zákoník
VOS	výkon odnětí svobody

OBSAH:

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. BEZDOMOVECTVÍ	10
1.1. TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ.....	12
1.2. SOUČASNÉ TRENDY V BEZDOMOVECTVÍ.....	14
1.3. PŘÍČINY A DOPADY BEZDOMOVECTVÍ.....	15
1.4. PREVENCE BEZDOMOVECTVÍ	17
2. ŽENSKÉ BEZDOMOVECTVÍ.....	22
2.1. BEZDOMOVECTVÍ	23
2.2. SKUPINY OHROŽENÉ BEZDOMOVECTVÍM.....	26
2.3. SLUŽBY PRO ŽENY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ NA ÚZEMÍ HL. MĚSTA PRAHY	29
3. DOMÁCÍ NÁSILÍ	31
3.1. LEGISLATIVNÍ RÁMEC V ČESKÉ REPUBLICE	32
3.2. FORMY PARTNERSKÉHO NÁSILÍ.....	35
3.3. AKTÉŘI DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	37
3.4. INTERVENCE V PŘÍPADECH DOMÁCÍHO NÁSILÍ	38
4. KOMPLEXNÍ PŘÍSTUP K ŽENÁM BEZ PŘÍSTŘEŠÍ: NÁSILÍ, METODIKY POMOCI A SYSTÉMOVÉ NEDOSTATKY	41
4.1. SPECIFIKA NÁSILNÉHO VZTAHU U OSOB ŽIJÍCÍCH BEZ PŘÍSTŘEŠÍ	42
4.2. METODIKY PRÁCE S ŽENAMI ŽIJÍCÍMI BEZ PŘÍSTŘEŠÍ.....	44
4.3. NEDOSTATKY V AKTUÁLNÍ SÍTI POMOCI ŽENÁM ŽIJÍCÍCH BEZ PŘÍSTŘEŠÍ 46	
PRAKTICKÁ ČÁST	51
5. VYSVĚTLENÍ VÝZKUMNÉHO ZÁMĚRU	51
6. VÝZKUMNÝ CÍL, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	52
7. TECHNIKA SBĚRU DAT A DESIGN ANALÝZY DAT	53
8. ANALÝZA ROZHovorŮ	54
9. INTERPRETACE DAT.....	66
10. DISKUSE.....	67
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70

ÚVOD

Téma bezdomovectví je v současné době vysoce aktuální a naléhavé, zejména v kontextu žen bez přístřeší, které čelí specifickým výzvám a rizikům. V České republice se v posledních letech problematika ženského bezdomovectví stává stále viditelnější díky aktivitám organizace Jako Doma – Homelike o.p.s. Tato organizace významně přispívá k lepšímu podchycení cílové skupiny a upozorňuje na specifické potřeby a rizika, kterým ženy bez přístřeší čelí. Kromě toho také řeší téma feminizace chudoby, které je nutné brát v potaz při jakékoliv diskusi o ženském bezdomovectví. Feminizace chudoby je důležitým aspektem této problematiky, který poukazuje na skutečnost, že ženy jsou častěji postiženy chudobou než muži. Feminizace chudoby je úzce spjata s nerovnostmi na trhu práce, genderovými rolemi a stereotypy, které omezují ekonomické možnosti žen a zvyšují jejich riziko bezdomovectví a sociálního vyloučení.

Dalším klíčovým aspektem, který je nutné do této diskuse zahrnout, je problematika domácího násilí. Domácí násilí je jedním z hlavních faktorů, které přispívají k ženskému bezdomovectví. Ženy, které se stávají oběťmi domácího násilí, často ztrácejí své domovy, protože se snaží uniknout násilníkům. Avšak ani po opuštění násilného partnera se jejich situace výrazně nezlepšuje. Ženy bez přístřeší, které zažily domácí násilí, čelí specifickým výzvám, včetně psychického traumatu, sekundární viktimizace a sociální izolace, což dále komplikuje jejich schopnost získat stabilní bydlení a ekonomickou nezávislost.

Téma bakalářské práce jsem si zvolila na základě svých osobních zkušeností z terénního programu pro uživatele nealkoholových návykových látek, kde jsem se s problematikou domácího násilí páchaného na ženách bez přístřeší setkávala poměrně často, a díky tomu si uvědomuji, jak naléhavá tato problematika je. Zároveň mi má praxe v oblasti umožnila pochopit, že i když se ženy rozhodnou násilného partnera opustit, což by mělo být jednou z nejtěžších částí procesu, skutečné problémy a příkoří teprve začínají. Pozorovala jsem mezery v současně dostupném systému péče a podpory, které často způsobují, že ženy bez přístřeší nemají přístup k potřebným službám. Na základě toho jsem se rozhodla svou práci pojmout kriticky a zaměřit se také na nedostatky, které se v současném systému péče a podpory nachází.

V teoretické části této práce se zaměřím na definici a typologii bezdomovectví, čímž poskytnu základní rámec pro pochopení různých forem bezdomovectví a strategií prevence. Podstatnou částí bude vymezení ženského bezdomovectví jako samostatného pojmu, který má svá specifika a zahrnuje ženské skupiny, jež jsou náchylnější k tomu, ocitnout se v tíživé

situaci. Následně se budu věnovat sociálním službám a podpoře pro ženy bez přístřeší, s přehledem dostupných služeb a podpory v České republice, se zaměřením na hlavní město Prahu. Dále budu analyzovat domácí násilí jako jeden z klíčových faktorů vedoucích k bezdomovectví žen s dalším zaměřením na specifika vztahů osob žijících bez přístřeší. Cílem teoretické části je poskytnout hlubší porozumění problematice ženského bezdomovectví ve spojení s domácím násilím a identifikovat klíčové faktory a specifika, které přispívají k zranitelnosti žen a vystavují je tak násilí.

Pro tuto část práce jsem čerpala z širokého spektra literatury, která zahrnuje jak domácí, tak zahraniční zdroje. Významnou roli hrály nejnovější zahraniční výzkumy a studie, publikované zejména Evropskou federací národních organizací pracujících s osobami bez přístřeší (FEANTSA), která poskytuje cenné informace o specifikách ženského bezdomovectví a aktuální data v evropském kontextu. Dále jsem využila odborných publikací organizace Jako Doma, které se zaměřují na problematiku bezdomovectví žen v ČR a poskytují tak detailní vhled do situace žen bez přístřeší u nás.

Praktická část je zaměřena na analýzu konkrétních nízkoprahových sociálních služeb na území hlavního města Prahy. Prostřednictvím výzkumu a analýzy dostupných sociálních služeb zjistím, zda jsou vybrané organizace poskytující sociální služby osobám bez přístřeší na daném území připravené reagovat na potřeby žen, které jsou oběťmi domácího násilí. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky těchto organizací získám ucelený obraz o aktuálním stavu. Na základě získaných dat navrhnou praktická doporučení pro zlepšení situace žen bez přístřeší a zvýšení efektivity poskytovaných služeb.

Celkovým cílem této práce je přispět k lepšímu porozumění a řešení problematiky domácího násilí páchaného na ženách bez přístřeší, a to jak z teoretického, tak praktického hlediska. Doufám, že tato práce přispěje k diskusi o potřebách a právech žen bez přístřeší, která povede k nalezení účinných způsobů poskytování potřebné podpory a ochrany, a tím pádem i k lepšímu podchycování cílové skupiny.

TEORETICKÁ ČÁST

1. BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví představuje jednu z nejméně výraznějších a nejvíce aktuálních sociálních výzev naší doby, denně ovlivňující životy mnoha jednotlivců po celém světě. V této kapitole se nejprve zaměřím na typologii bezdomovectví a jeho aktuální trendy, které odrážejí různé formy a dynamiku tohoto problému.

Bezdomovectví lze rozdělit do několika kategorií. Prvním typem je chronické bezdomovectví, které zahrnuje jednotlivce, kteří jsou bez domova po dlouhou dobu nebo často zažívají opakované epizody bezdomovectví. Lze ho chápat jako syndrom komplexního sociálního selhání, které se projevuje neschopností akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky. Nejedná se tedy pouze o ztrátu přístřeší, ale i o ztrátu domova a o sociální vyloučení (Průdková a kol., 2008 In Vágnerová, 2014).

Z psychologického hlediska je nejméně významnější ztráta zázemí domova a blízkých lidí. Domov je spojen s jistotou soukromí a faktickou i symbolickou ochranou. Jeho ztráta bývá spojena s neustálými přesuny z místa na místo a s rozpadem dřívější sociální sítě (Mallet et al., 2010 In Vágnerová, 2014). Hovoříme tedy o neschopnosti přizpůsobit se běžným společenským požadavkům, která má za následek ztrátu zázemí a sociálních vazeb včetně jistoty a soukromí. Druhým typem je potenciální bezdomovectví, a to se zaměřuje na skupinu lidí, kteří jsou bezdomovectvím ohroženi, ale zatím se do tohoto stavu nedostali. Skryté bezdomovectví je třetí kategorií, zahrnující jedince, kteří přespávají u přátel, rodiny nebo v jiných dočasných úkrytech, a nejsou tak viditelní v oficiálních statistikách. Aktuální trendy ukazují, že skryté bezdomovectví roste, především mezi ženami a mladými lidmi, kteří často hledají útočiště u známých, aby se vyhnuli veřejným ubytovnám kvůli pocitu nebezpečí nebo stigmatizace (Průdková a kol., 2008).

Dále se zaměřuji na hlubší pochopení komplexního fenoménu, jímž bezdomovectví je, na jeho různorodé projevy, příčiny a hluboké dopady ovlivňující jak jednotlivce, tak společnost. Na závěr se budu věnovat prevenci bezdomovectví společně s intervenčními strategiemi sociální podpory, které jsou navrženy ke zlepšení situace lidí žijících bez přístřeší.

Cílem je tedy nejen popsat a pochopit bezdomovectví jako sociální jev, ale také přispět k hledání efektivních řešení, která zmírní jeho dopad na jednotlivce i skupiny.

Osoby žijící bez přístřeší si během svého života na ulici musí osvojovat specifické znalosti a dovednosti, které se značně liší od těch, které většina z nás používá v běžném životě. Dochází totiž k aktivaci strategií nezbytných pro přežití, což vede často k posunu morálního kompasu a odklonu od hodnot uznávaných většinovou společností. Příčinou je fakt, že na ulici platí jiná pravidla a hodnoty a do popředí se dostávají jednodušší nutnosti, kterými bývá uspokojení základních životních potřeb (Vágnerová a kol., 2018).

Hradečtí (1996) popisují bezdomovectví jako extrémní formu sociálního vyloučení, která není důsledkem osobní volby, jak někteří lidé tvrdí při negativním stigmatizování tohoto jevu. Problematiku vnímají jako část sociálního procesu, důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil propojených sociálními strukturami. Jedná se tedy o pojem relativní k obecným standardům a podmínkám, ve kterých žijeme.

To znamená, že bezdomovectví není výsledkem osobních rozhodnutí jednotlivců, ale je spíše důsledkem širších sociálních a ekonomických faktorů a může se lišit v závislosti na kontextu a prostředí, ve kterém se nacházíme. Tyto faktory mohou zahrnovat zázemí, původní rodinu jedince, situaci na trhu práce a dostupnost bydlení v dané oblasti. Můžeme tedy říct, že vnímání bezdomovectví se může lišit v závislosti na kontextu a prostředí, ve kterém se nacházíme.

Termín „homeless“ často čelí kritice kvůli své obecnosti, jelikož může zahrnovat každého, kdo se vnímá jako bez domova vzhledem ke svým aktuálním životním podmínkám. Také je spojován s emocionálními konotacemi, což ztěžuje jeho jednoznačnou definici. Proto někteří odborníci doporučují používat přesnější termíny jako "houseless" (označující osoby žijící v nevhodných nebo přechodných podmínkách), "shelterless" a "roofless" (osoby bez jakéhokoli přístřeší), které umožňují lépe rozlišit různé kategorie bezdomovců. Tyto specifické termíny jsou užitečné jak pro statistické účely, tak pro navrhování specifických sociálních služeb (Springer In Pěnkava, 2019).

V českém právním řádu je termín „bezdomovec“ používán ve specifickém smyslu, a to jako označení pro osobu bez státního občanství (Průdková, Novotný, 2008). Termín nese negativní konotace a může být vnímán jako hanlivý. Ve veřejném diskurzu se tento termín většinou vztahuje na osoby bez přístřeší v širším smyslu, který zahrnuje více aspektů než jen právní status. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definuje „osobu bez přístřeší“ jako někoho, kdo se nachází v nepříznivé sociální situaci. Nepříznivá sociální situace je pak charakterizována jako *„oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, krizové sociální situace, životních návyků a způsobu života vedoucích ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícího prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou*

činností jiné osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením“ (Zákon č. 108/2006 Sb., §3, o sociálních službách).

Celkově je termín „osoby bez přístřeší“ považován za vhodnější pro odbornou a veřejnou komunikaci, protože je citlivější, méně stigmatizující a respektuje důstojnost lidí v těchto situacích, proto ho budu ve své BP používat.

1.1. TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ

FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s lidmi bez přístřeší) vypracovala typologii bezdomovectví ETHOS, ve které pojetí domova zahrnuje tři oblasti, jejichž absence může vést k bezdomovectví: fyzickou oblast (mít přiměřené bydlení k výlučnému užívání), sociální oblast (mít prostor pro soukromí a sociální vztahy) a právní oblast (mít právní důvod k užívání). ETHOS takto člení osoby bez přístřeší do čtyř kategorií dle jejich životní situace: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení a nevyhovující bydlení.

První kategorií jsou osoby bez střechy, kam patří:

- osoby spící na ulicích a ve veřejných prostorách, jako jsou parky, lesy, místa pod mosty, kanály, jeskyně;
- osoby spící v zastřešených prostorách, které nejsou určeny k bydlení, například autobusové a železniční stanice, opuštěné budovy, letiště, garáže, prádelny;
- osoby bez bydliště využívající noclehárny.

Druhou kategorií jsou osoby žijící bez bytu. Do této kategorie patří:

- osoby žijící v ubytovnách pro lidi bez přístřeší nebo pro imigranty (azylové domy, přechodné ubytovny);
- ženy žijící v pobytových zařízeních;
- osoby opouštějící instituce (vazební věznice, zdravotnická zařízení, zařízení pro děti).

Třetí kategorií jsou osoby žijící v nejistém ubytování. Do této kategorie spadají:

- osoby sdílející ubytování s přáteli a příbuznými;
- osoby žijící v násilném prostředí;
- osoby žijící v nezákonně obsazené budově či pozemku;
- osoby ohrožené vystěhováním.

Do čtvrté kategorie, nevyhovující bydlení, spadají osoby žijící:

- v přelidněných či neobyvatelných bytech;
- v provizorních a neobvyklých stavbách (zahradní chata, karavan).

Pro účely mé práce vycházím z rozdělení bezdomovectví dle Hradeckých (1996), kteří ho člení do tří hlavních skupin:

Zjevné bezdomovectví

Známo též jako viditelné bezdomovectví. Zahrnuje osoby přespávající na veřejných místech, v noclehárnách a azylových domech. Charakteristické výskytem handicapů, obnošeným šatstvem, žebráním o peníze. Jedná se o tu nejviditelnější a zároveň nejvíce společensky vyloučenou skupinu lidí bez přístřeší (Hradečtí, 1996). Také ji lze ze všech kategorií nejlépe monitorovat (Baláš a kol., 2010).

Skryté bezdomovectví

„Ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v těch regionech, kde nabídka je nedostačující.“ (Hradečtí, 1996)

Skryté bezdomovectví označuje osoby, které nemají svůj domov, ale využívají legální či nelegální prostory k přebývání. Tito lidé si často udržují sociální standardy, dbají o svůj vzhled a chodí čistí, zkrátka se svou životní situací snaží ukrýt. Distancují se od komunity lidí bez přístřeší a názor okolí jim není lhostejný. Většina z nich věří, že jejich situace je dočasná (Vágnerová a kol., 2013). Přesný počet skrytých bezdomovců nelze zjistit, ale předpokládá se, že jich je více než zjevných bezdomovců (Průdková a kol., 2008). Dalo by se také označit za trend současné doby, protože řada odborníků ho označuje jako doménu žen. Více se tomuto pojmu budu věnovat v následujících kapitolách.

Potenciální bezdomovectví

Potenciální bezdomovectví zahrnuje sociálně slabé občany žijící na hranici životního minima nebo pobírající minimální mzdu (Baláš a kol., 2010). Patří sem i celé domácnosti, které žijí v různých životně těžkých podmínkách, mají potíže udržet si byt a hrozí jim, že ho ztratí. Podle statistik zemí Evropské unie mluvíme až o 10 % populace (Hradečtí, 1996).

1.2. SOUČASNÉ TRENDY V BEZDOMOVECTVÍ

V posledních letech se bezdomovectví stalo závažným sociálním problémem, který odráží komplexní vlivy ekonomických, sociálních a politických faktorů. V České republice, stejně jako v mnoha dalších zemích, dochází k alarmujícímu nárůstu počtu osob ocitajících se bez přístřeší. Tento trend není izolovaný; je součástí širšího globálního vzoru zvyšující se chudoby, nedostatku dostupného bydlení a sociálních nerovností.

Jedním z hlavních aspektů nových trendů v bezdomovectví je změna profilu lidí bez přístřeší. Kromě tradičních skupin, jako jsou chroničtí lidé bez přístřeší, stále častěji čelí bezdomovectví mladí lidé, rodiny s dětmi a ženy. Například v Irsku bylo v roce 2023 zaznamenáno 1 892 rodin bez přístřeší, z nichž 58 % byly matky samoživitelky, ve srovnání s 387 rodinami v roce 2014, z nichž 73 % byly matky samoživitelky (Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2023).

Nedávný průzkum Eurofoundu odhalil, že 3 % obyvatel Evropské Unie považuje za velmi pravděpodobné a dalších 3 % za spíše pravděpodobné, že během následujících tří měsíců budou muset opustit své bydlení kvůli nedostatku financí. Tento znepokojivý trend souvisí s tématem skrytého bezdomovectví, protože lidé, kteří čelí ztrátě bydlení, často hledají alternativní řešení, aby se vyhnuli životu na ulici. Jedním z těchto řešení je sdílené bydlení s přáteli, rodinou nebo známými, což je typická forma skrytého bezdomovectví.

Sdílené bydlení může být varovným signálem vážnějších problémů, které mohou vést až k bezdomovectví. Když lidé sdílejí bydlení, často to znamená, že již nejsou schopni samostatně zvládnout náklady na bydlení. Tím se přibližují k potenciálnímu bezdomovectví, byť skrytému, protože stále mají střechu nad hlavou, ale nejsou schopni si ji sami udržet.

Rozsah tohoto ohrožení závisí na úrovni chudoby, dostupnosti bydlení, efektivitě sociálních systémů a podmínkách na trhu práce (Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2023).

Dalším významným tématem je globalizace a migrace, které ovlivňují dynamiku bezdomovectví. V kontextu zvyšujících se migračních trendů tvoří migranti značný podíl populace osob bez přístřeší, a to nejen občané třetích zemí a ekonomičtí migranti, ale také mobilní občané EU. Například ve Finsku je mezi osamělými rodiči bez domova nadměrně zastoupení migrantských rodin (Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2023).

1.3. PŘÍČINY A DOPADY BEZDOMOVECTVÍ

Jaká je tedy cesta člověka k bezdomovectví? Propad do bezdomovectví probíhá v několika fázích, má podobu klesající spirály, která symbolizuje postupný úpadek (Hutson a Liddiard In Vágnerová a kol., 2018). Příčiny jsou stejně jako dopady mnohostranné, obvykle se nejedná pouze o jeden důvod, ale spíš o přival stresujících událostí, které mají za následek postupnou ztrátu všech kapitolů, které jedinec vlastnil (sociální vazby, finanční prostředky, majetek). Vývoj situace mívá podobu dominového efektu, kdy jeden problém vyvolává další, což je pro jedince těžko zvládnutelné (Vágnerová a kol., 2018).

Velkou roli zde hraje původní rodina jedince, její úplná absence, rozpad či dysfunkčnost. Jedinci se v průběhu svého dětství mohli setkat s nezájmem ze strany rodičů, také s násilím a zneužíváním nebo byli v následku špatných bytových a finančních podmínek z rodiny odejmuti (Vágnerová, 2014). V rámci posílení národní strategie v Irsku v oblasti ženského bezdomovectví pro roky 2017-2020 provedla organizace FOCUS Ireland výzkum, který mapoval spojitost mezi násilím a ženským bezdomovectvím. Závěry ukázaly, že mnoho žen bez přístřeší má zkušenosti s násilím a zneužíváním, které často začínají už v dětství. Konkrétně 92 % žen, které se zúčastnily studie, uvedlo, že během svého života zažily nějakou formu násilí, přičemž 55 % z nich zažilo násilí v dětství i dospívání (FEANTSA, 2019).

Pokud dojde k propadu na ulici ve středních letech, jedná se spíše o proces postupného zhoršování postavení ve společnosti, což může být následkem neochoty přizpůsobit se běžným požadavkům nebo snahy o únik od namáhavých povinností (Vágnerová a kol., 2018).

Ekonomické faktory, nezaměstnanost a růst chudoby či neochota a neschopnost systematicky pracovat též přispívají ke vzniku bezdomovectví. Důsledkem dlouhodobé nezaměstnanosti mohou být dluhy či problémy se zákonem, když se jediným příjmem jedinců stanou krádeže, (Vágnerová, 2014).

Dále se můžeme bavit o osobních faktorech jedince, které též ovlivňují propad do bezdomovectví. Mohou tam spadat psychické potíže, duševní onemocnění a poruchy osobnosti způsobené nadměrným užíváním alkoholu a jiných návykových látek. Mezi bezdomovci je vyšší četnost lidí trpících depresí (30 %). Také 15 % bezdomovců byla diagnostikována schizofrenie, což je desetkrát více než v běžné populaci (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Dle Štechové (2010) prošlo psychiatrickou léčbou až 45 % bezdomovců. Pobyt v institucích eliminuje standardní návyky a strategie chování a podporuje rozvoj nových, které jsou mimo tyto instituce nefunkční. Tyto faktory mohou být důvodem, proč jedinci poté

postrádají vlastní sociální zázemí a nejsou tudíž schopni udržovat vlastní rodinné vztahy nebo pečovat o své děti.

Dopady bezdomovectví jsou též různorodé, můžeme je dělit do následujících kategorií:

Zdravotní dopady

Zdravotní dopady zahrnují fyziologické problémy, jako je podvýživa, dehydratace, omrzliny, infekce a chronická onemocnění způsobená nezdravým životním stylem, nedostatečným přístupem k jídlu, vodě a zanedbáváním osobní hygieny. Bezdomovectví je také spojeno se zvýšeným výskytem duševních onemocnění, jako jsou deprese, úzkostné poruchy, schizofrenie a posttraumatická stresová porucha (Sovinová, Csémy, 2010).

Ženy bez přístřeší se mohou potýkat s konkrétními zdravotními problémy, např. s potížemi s reprodukčním zdravím. Kvůli omezenému přístupu k antikoncepci, prenatální péči a gynekologickým službám mohou čelit nechtěným těhotenstvím a komplikacím během těhotenství. Dalším zásadním problémem je menstruační hygiena. Nedostatek prostředků a přístupu k menstruačním hygienickým potřebám může vést k infekcím a dalším zdravotním potížím (National Organization for Women, 2021).

Ekonomické dopady

Pro osoby bez přístřeší je obtížné získat zaměstnání i bydlení. Bez stabilního bydlení nelze uspokojovat své základní potřeby (zázemí, pravidelný spánek, hygiena), a tím jsou možnosti k získání a udržení zaměstnání značně limitované. Překážkami zde mohou být chybějící doklady, záznamy v trestním rejstříku, nedostatečná kvalifikace, případně i neexistující adresa (Vágnerová, 2014).

Sociální dopady

Bezdomovectví vede k sociální izolaci. Lidé bez přístřeší často ztrácejí sociální vazby a vztahy, což dále komplikuje jejich návrat do běžného života. Ocitají se na okraji společnosti, což znesnadňuje jejich přístup k práci, zdravotní péči a sociálním službám. Marginalizace těchto osob vede k jejich větší izolaci a ke snížení šancí na zlepšení jejich nepříznivé životní situace. Také ztráta všech předchozích kontaktů vede ke zvýšené závislosti na osobách, které se nacházejí ve stejné sociální situaci. Obecně platí, že čím méně podpory poskytují příbuzní

nebo přátelé z majoritní společnosti, tím větší je riziko přimknutí ke komunitě osob bez přístřeší. V tomto případě je komplikované rozpoznat potenciální rizika těchto patologických vztahů (Bao et al., 2000; Rew, 2002; Rokach, 2005 atd.).

Bezdomovectví často zahrnuje zvýšenou kriminalitu, protože lidé bez přístřeší jsou mnohdy nuceni k páčání trestné činnosti, aby přežili. Rizikovým faktorem je zde návyk na parazitický způsob života, který se může rozvinout jako důsledek adaptace na bezdomovecký styl. Tímto způsobem si osoby bez přístřeší zvykají na svůj životní styl, což vede ke snížení motivace něco změnit, a naopak k nárůstu lhostejnosti vůči negativním důsledkům (Vágnerová, 2014).

Dle Rice (1918) vše v životě lidí žijících bez přístřeší směřuje k chronické závislosti a parazitismu. Podmínky života na ulici jsou přísné, což znamená, že je téměř nemožné vyhnout se nemorálnímu jednání. Takto jedinec na ulici přežívá i přes velký boj o omezené zdroje.

Podle Vašaty (2021) je ale morálka v tomto kontextu ambivalentní, protože je výsledkem složitých interakcí mezi individuálními hodnotami, sociálními normami, ekonomickými podmínkami a psychologickými faktory. Tato komplexnost a variabilita způsobují, že morální rozhodnutí nejsou vždy jednoznačná a mohou být interpretována různými způsoby. Nenáleží nám tedy v tomto případě označovat některé činy jako nemorální, pokud neznáme kontext a nejsme schopni se vžít do situace, ve které se lidé bez přístřeší mohou ocitnout.

Dopady bezdomovectví v komunitním kontextu zahrnují stigmatizaci a diskriminaci lidí bez přístřeší, což ztěžuje jejich sociální integraci a přístup k pomoci. Přítomnost problematiky může vést k sociálnímu napětí v komunitách, zejména pokud není adekvátně řešena. Jedná se tedy o fenomén s hlubokými a rozsáhlými dopady na jednotlivce i společnost. Pro efektivní řešení je nezbytné komplexní a koordinované úsilí zaměřené na prevenci, podporu a reintegraci lidí žijících bez přístřeší zpět do společnosti.

1.4. PREVENCE BEZDOMOVECTVÍ

Definice a typologie prevence bezdomovectví mají mnoho různých podob, protože neexistuje jednotná mezinárodní definice ani typologie. Nejčastěji používaná je tříúrovňová typologie, která rozlišuje mezi primární, sekundární a terciární prevencí. I zde je však shoda pouze povrchní (Snopek, 2024).

Primární prevence se zaměřuje na celou veřejnost s cílem omezit faktory vedoucí k bezdomovectví. Součástí této prevence je vzdělávání společnosti o odpovědnosti jedince za své

jednání a vědomí společenské solidarity, která zahrnuje pomoc ohroženým a vyloučeným lidem. Klíčovou částí je také změna myšlení u skupin ohrožených bezdomovectvím, což by mělo začít již v dětství a zahrnovat rodinu, školu a další výchovné instituce. Prevence musí být dlouhodobá a zahrnovat všechny věkové skupiny. Důležité je také působení na instituce a osoby, které s ohroženými jedinci přicházejí do styku, aby se minimalizovaly předsudky (MPSV, 2015).

Sekundární prevence je zaměřena na konkrétní skupiny osob, které mohou být v budoucnu ohroženy bezdomovectvím, ale tato hrozba pro ně není ještě akutní. Jedná se o osoby čekající na propuštění z věznic, dětských domovů, zdravotnických zařízení a osoby dlouhodobě nezaměstnané. Klíčovým prvkem je výměna informací mezi pracovníky sociálních služeb v těchto zařízeních (MPSV, 2015).

Terciární prevence se soustředí na podporu osob nebo domácností, které již ztratily bydlení, ale ještě nežijí na ulici. Tyto osoby často nejsou systematicky evidovány v rámci sociálních služeb. Zahraniční zkušenosti ukazují, že poskytování náhradního bydlení je levnější než služby pro osoby, které se již ocitly na ulici. Statistiky naznačují, že resocializace po pěti měsících na ulici trvá přibližně 18 měsíců, což zdůrazňuje potřebu účinné terciární prevence (MPSV, 2015).

Dále můžeme na téma prevence bezdomovectví nahlížet z pohledu zákona o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definuje sociální služby poskytované osobám bez přístřeší jako služby prevence. Tyto služby zahrnují azylové domy, noclehárny, nízkoprahová denní centra, terénní programy a sociální rehabilitaci. Azylové domy, noclehárny a nízkoprahová denní centra se zaměřují na pomoc lidem, kteří již ztratili bydlení a ocitli se na ulici. Terénní programy a služby sociální rehabilitace však pracují jak s lidmi, kteří se již ocitli na ulici, tak s těmi, kteří jsou ztrátou bydlení nebo bezdomovectvím teprve ohroženi. Tím se snaží zabránit dalšímu prohlubování jejich problémů a přispět k jejich resocializaci (MPSV, 2015).

V případě prevence bezdomovectví v ČR narážíme na několik problémů, které brání v efektivním podchycování osob ohrožených bezdomovectvím. Jedním ze zásadních problémů je ten, že prevence bezdomovectví u nás v současnosti není definována. Na problematiku naráží předseda Platformy pro sociální bydlení Jan Snopek (2024) ve svém workshopu na téma Prevence bezdomovectví. Posledním, zároveň také jediným, národním koncepčním materiálem zaměřeným na prevenci problematiky bezdomovectví byla *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice*, platná do roku 2020.

Dalším závažným problémem je odlišné chápání primární a terciární prevence v této koncepci. Primární prevence, která by měla být zaměřována na podporu dostupnosti bydlení a snižování chudoby, je u nás prováděna formou přednášek a vzdělávacích seminářů na školách, což zahraniční studie prokazují jako neefektivní. Na druhé straně terciární prevence, která by měla být zaměřována na osoby, které se již v situaci bez přístřeší ocitly, je zaměřována na osoby situací ohrožené, které zatím na ulici nejsou. Výsledkem je, že koncepce opomíjí osoby, které se již v situaci bez přístřeší nachází (Snopka, 2024).

Osoby nacházející se již v situaci bez přístřeší nejsou dle Snopka (2024) jedinou opomíjenou skupinou v dostupné síti pomoci. Metodika prevence bezdomovectví je aktuálně upořádována metodikou prevence ztráty bydlení, která je úzce zaměřena pouze na specifické situace, které vedou k bezdomovectví, například na prevenci nucených vystěhování. Toto úzké zaměření na specifické situace se odráží na daleko komplexnějších případech vyžadujících zvláštní pozornost. Metodika je navržena tak, že přehlíží případy těch nejohroženějších skupin ve společnosti. Nejsou zde řešeny situace, jako je třeba ztráta bydlení v důsledku rozpadu vztahů (partnerských/ rodičovských) či domácího násilí, nebo situace lidí, kteří se nemají kam vrátit po pobytu v institucích (po VOS, ústavní výchova, psychiatrické nemocnice).

Eoin O'Sullivan (2022) přichází s diskusním dokumentem pro Evropskou komisi s názvem „*Klíčové prvky strategií pro ukončení bezdomovectví v Evropské unii do roku 2030*“, jehož cílem je poskytnutí konceptuálního rámce pro pochopení dynamiky bezdomovectví a identifikace účinných strategií a politiky pro prevenci a řešení. Tento přístup by měl potenciálně efektivně snižovat míru bezdomovectví v rámci Evropské unie do roku 2030, jak je cílem Lisabonské deklarace.

Na základě jeho přístupu k prevenci bezdomovectví lze identifikovat klíčové prvky, které by mohly adekvátně řešit a překonat všechny problémy, s nimiž se aktuální systém podpory a prevence v ČR dle Snopka (2024) potýká:

Zajištění dostupného a stabilního bydlení

O'Sullivan (2022) zdůrazňuje, že nedostatek dostupného a stabilního bydlení je jedním z hlavních faktorů vedoucích k bezdomovectví. Aby tedy prevence byla účinná, měla by začít zajištěním dostupného bydlení pro jednotlivce a domácnosti ohrožené bezdomovectvím.

Flexibilní a integrované služby

Podle O'Sullivanova (2022) nejvíce efektivní služby pro prevenci bezdomovectví jsou právě ty, které jsou flexibilní a integrované. To znamená, že poskytují komplexní podporu, která zahrnuje nejen bydlení, ale i zdravotní péči, sociální služby, podporu při hledání zaměstnání a další potřebné intervence.

Prevence před bezdomovectvím

O'Sullivan (2022) zdůrazňuje, že prioritou veřejné politiky by měla být prevence vzniku bezdomovectví. To zahrnuje různé formy podpory, jejíž cílem je minimalizovat rizika a faktory vedoucí k bezdomovectví, např. dluhy, ztrátu zaměstnání, ztrátu živitele rodiny, rozpad rodiny nebo právě domácí násilí.

Rychlý návrat do stabilního bydlení

Pokud se jedinec nebo domácnost již dostane do situace bezdomovectví, O'Sullivan (2022) prosazuje minimalizaci délky této zkušenosti a co nejrychlejší návrat do stabilního a dostupného bydlení pomocí housing-first přístupu, který klade důraz na poskytnutí trvalého bydlení jako prvního kroku k řešení bezdomovectví.

Evaluace a monitoring

Pro funkční fungování strategií prevence bezdomovectví je podle O'Sullivanova (2022) pravidelná evaluace a monitoring účinnosti zavedených opatření nezbytná. Jen tak můžeme identifikovat nedostatky, což umožňuje lepší přizpůsobení politiky podle reálných potřeb a výsledků.

Respektování kontextuálních specifik

O'Sullivan (2022) také zdůrazňuje, že při navrhování strategií je důležité respektovat rozmanitost a specifika jednotlivých regionů a zemí. To znamená, že jednotlivé strategie by měly být přizpůsobeny místním potřebám, infrastruktuře a sociálním podmínkám.

Celkově můžeme říci, že prevence bezdomovectví vyžaduje koordinované úsilí na různých úrovních a zahrnuje širokou škálu intervencí zaměřených na různé rizikové faktory a ohrožené skupiny. Efektivní prevence bezdomovectví může být dosažena pouze

prostřednictvím komplexních a dlouhodobých strategií, které zohledňují jak individuální, tak systémové faktory vedoucí k bezdomovectví.

2. ŽENSKÉ BEZDOMOVECTVÍ

V této kapitole bych se ráda zaměřila na různé aspekty ženského bezdomovectví, specifika a témata, se kterými se ženy žijící bez přístřeší musejí setkávat na denní bázi, a násilí, kterému jsou vystaveny. Cílem kapitoly je nabídnout ucelený pohled na problematiku, identifikovat klíčové faktory a ohrožené skupiny, které jsou náchylnější ke ztrátě přístřeší, a dále zmapovat dostupné služby, které mohou ženy bez přístřeší využívat.

Téma ženského bezdomovectví je složitým a často přehlíženým sociálním problémem, který vyžaduje specifický přístup a hlubší porozumění. Ačkoli již i Hradečtí (1996) poukazovali na odlišnosti mezi mužským a ženským bezdomovectvím, problematika bezdomovectví bývá často automaticky spojována spíše s muži nebo s genderově neutrálními tématy.

V celé Evropě je bezdomovectví žen obvykle klasifikováno jako relativně malý sociální problém, podkategorie bezdomovectví, s nímž se častěji potýkají dospělí muži. Tento narativ a interpretace povahy bezdomovectví vychází z mylné představy. Ženy tvoří 29 % osob, které v roce 2016 využily služeb pro osoby bez přístřeší ve Velké Británii, a toto číslo je podobné i v jiných zemích. Také podle statistik ve Francii tvoří ženy 38 % populace osob bez přístřeší. Skutečné číslo je však pravděpodobně vyšší, protože mnohem více žen spadá do kategorie skrytých osob bez přístřeší, které nevyužívají běžné podpůrné služby. Neviditelnost žen bez přístřeší má za následek, že nemají přístup k bydlení a související podpoře, a to je pro ně překážkou, která jim brání vymanit se z této nepříznivé situace (FEANTSA, 2019).

Podobné výsledky sdílí zpráva, kterou vydala organizace St Mungo's a kterou vypracovali výzkumníci z University of York Centre for Housing Policy. Zabývala se problematikou žen bez přístřeší pro rok 2018 a výzkum ukazuje, že ženy na ulici čelí specifickým rizikům, včetně genderově podmíněného násilí a zneužívání. Tento problém může být skrytý, protože ženy se často ukrývají před nebezpečím, což znamená, že jsou mimo dosah pomoci a nezahrnuté ve statistikách bezdomovectví. Výzkum ukázal, že 54 % žen bez přístřeší, které jsou klientkami organizace St Mungo's, zažilo násilí nebo zneužívání od partnera nebo člena rodiny. Z toho 33 % uvedlo, že domácí násilí přispělo k jejich bezdomovectví. Dalším významným bodem výzkumu byla trajektorie bezdomovectví, která se zásadně liší od toho, jak bezdomovectví zažívají muži. Ženy bez přístřeší mají často odlišné zkušenosti a bývají mladší, často pod 25 let (Women and Rough Sleeping Report 2018).

V České republice zkoumala rizikové faktory, včetně násilí, organizace Jako Doma – Homelike o.p.s., která vystupuje jako průkopník v problematice ženského bezdomovectví

prostřednictvím svých výzkumů, kampaní a projektů. Upozorňuje na klíčová ženská témata spojená se sociálním vyloučením a bezdomovectvím, která často zůstávají většinovou společností přehlížena a podceňována. Do výzkumu se zapojilo 50 dotázaných respondentek a 90 % uvedlo, že se setkalo s nějakou formou násilí, ať už sexuálního, domácího, fyzického či verbálního. Významná část respondentek také uvedla, že míra násilí se výrazně zvýšila poté, co se staly bezdomovkyněmi.

Můžeme tedy konstatovat, že násilí je jedním z klíčových aspektů ženského bezdomovectví, které významně ovlivňuje životní situaci žen bez přístřeší a také možnosti, jak se z této situace vymanit. Je tedy důležité, aby se při poskytování pomoci ženám bez domova používala citlivá a respektující terminologie a aby komunikace s nimi byla důstojná a podporující (Hetmánková, 2013).

2.1. BEZDOMOVECTVÍ

Ženské bezdomovectví představuje významný sociální problém, který se odlišuje od mužského bezdomovectví několika klíčovými aspekty, které vycházejí ze specifických potřeb, rozdílných rizik a zkušeností žen žijících bez přístřeší. Ženy ohrožené bezdomovectvím se často potýkají s výzvami, které bývají hluboce zakořeněné ve společenských strukturách a stereotypch. Jedná se o nerovné zacházení na trhu práce, diskriminaci, stigmatizaci a zásadní roli traumatu, které mohly zažít již v dětství nebo trauma ze ztráty dětí, o které se nezvládlý postarat.

Postavení žen ve společnosti

Problematika ženského bezdomovectví odráží překážky, kterým čelí všechny ženy, nejen ty ohrožené bezdomovectvím. Jde o systémové zařazení žen ve společnosti. Diskriminace na trhu práce, nižší platy a následné ještě nižší důchody, díky kterým se zvyšuje riziko ztráty bydlení, zejména když ženy dosáhnou důchodového věku. Nižší příjem může ženy stavět do situace, kdy se musí spoléhat na příjem partnera, tudíž se stávají ekonomicky závislé (Vrbová, Bandit, 2022).

Také péče o děti, o staršího rodiče nebo nemocného partnera jsou kulturně přisuzovány ženám. Očekává se, že se ženy budou věnovat sociální péči o členy své rodiny bez finančního uznání. V důsledku toho mají ženy kratší pracovní období a průměrný důchod ženy představuje pouze 66 % důchodu muže. Kromě toho v domácnosti o dvou lidech po úmrtí partnera může

žena počítat pouze se svým nejistým důchodem, který sotva stačí, nebo vůbec nestačí, na pokrytí základních potřeb (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Neviditelnost

Ženy jsou v problematice bezdomovectví minoritní skupinou, nejdou tolik vidět (např. nevyužívají sociálních služeb pro lidi žijící bez přístřeší tolik jako muži). Důvodů pro to může být hned několik, všechny jsou ale provázané. V důsledku dané skutečnosti pak dochází k tomu, že jsou sociální služby, systémová řešení problematiky bezdomovectví a politika pro podporu lidí žijících bez přístřeší nastavované spíše pro tu majoritní skupinu, tedy tu mužskou. To může mít za následek neefektivitu v kontextu ženské skupiny, tzn. ženy mohou z dostupné sítě pomoci vypadávat (Vrbová, Bandit, 2022).

Násilí a trauma

Život mnoha žen bez domova je poznamenán násilím a zneužíváním, které často začíná již v dětství. Dle výzkumu, který probíhal v Irsku v rámci mapování situace žen bez přístřeší, se 92 % zúčastněných žen během svého života setkalo s nějakou formou násilí, a 55 % žen, které se zúčastnily výzkumu, uvedlo, že se s násilím setkalo i v dětství. Násilí ze strany intimního partnera zažilo 67 % z nich, přičemž 20 % od více než jednoho partnera. Sexuální zneužívání v dětství zažilo 46 % z nich. Tyto zkušenosti mají výrazný genderový rozměr, dopad na duševní zdraví je dlouhodobý a dobře zdokumentovaný. Negativní důsledky přispívají ke vzniku duševních chorob, depresí a sebevražd. (FEANTSA, 2019).

Další specifickou formou traumatu, se kterou se mohou ženy bez přístřeší setkat, je ztráta dětí z péče. Pro mnoho žen je role matky zdrojem identity a poslání, ztráta dětí může vést k hlubokému emocionálnímu zlomení. Tato zkušenost často zhoršuje již existující trauma z bezdomovectví a možného násilí (Vrbová, Bandit, 2022).

Sexuální násilí

Není překvapující, že velká část osob žijících na ulici má zkušenosti s násilím. Život na ulici není jednoduchý, řada klientů konstatuje, že pro to člověk musí mít „ostré lokty“. Ženy žijící bez přístřeší se ale setkávají se specifickou formou násilí, a to je sexuální. Pokřikování,

sexuální a verbální narážky a s tím spojené násilí jsou každodenní realitou pro ženy v denních centrech i mimo ně (Vrbová, Bandit, 2022).

Skryté bezdomovectví

Skryté bezdomovectví je mnoha odborníky popisováno jako vyloženě ženská doména, možná právě proto, že kopíruje genderově stereotypní rozdělení společnosti, kde ženská sféra je tradičně domácí a skrytá, zatímco mužská veřejná (Hetmánková, 2013). Ženy často oddalují svůj pád na ulici tím, že setrvávají v nevyhovujících nebo násilných vztazích. Tento jev je známý jako skryté bezdomovectví a spočívá v přebývání u známých nebo v jiných nejistých bytových podmínkách. Motivací pro tento postup může být péče o děti, protože ztráta bydlení by mnohdy znamenala i ztrátu péče o ně. Tato forma bezdomovectví oddaluje propad na ulici, ale zároveň ztěžuje vyhledání odborné pomoci, což ženy vystavuje riziku domácího násilí a dalších nebezpečí (Kolářová, Lindovská, 2016).

Tento pojem je úzce spjat s neviditelností, protože díky tomu, že ženy mají tendence svůj stav skrývat, nemusíme se s nimi tak často setkávat ve službách určených pro osoby bez přístřeší.

Izolace a nedostatek informací

Ženy bez domova jsou ohrožené izolací a nedostatkem informací o dostupné pomoci. Dochází k rozpadu jejich podpůrné sítě, což vede k tomu, že i když nejsou na ulici, nedokáží vyhledat odbornou pomoc. Izolované ženy jsou také vystaveny většímu riziku domácího násilí a dalších forem zneužívání. Bez přístupu k sociální podpoře a bez možnosti úniku z nebezpečných situací se jejich zranitelnost výrazně zvyšuje (Hetmánková, 2013 In Kolářová, Lindovská, 2016).

Stigmatizace

Ženy bez domova se mohou na ulici setkat s různými formami stigmatizace, které výrazně ovlivňují jejich životy. Stigmatizace přichází nejen ze strany veřejnosti, ale i od institucí jako jsou zdravotnická zařízení a úřady. Tyto ženy čelí výsměchu, pohrdání a odmítavým postojům, což negativně ovlivňuje jejich sebevímání a může vést k demotivaci

využívat sociální služby a další formy pomoci (Hetmánková, 2013 In Kolářová, Lindovská, 2016).

Jedna z nejzásadnějších forem stigmatizace je spojena s genderově specifickými očekáváními. Společnost od žen očekává, že budou plnit určité společenské role, jako je být dobrou matkou a řádně pečovat o domácnost a děti. Jsou tedy přísněji odsuzovány za svou neschopnost pečovat o děti než muži, což přispívá k jejich marginalizaci (Vrbová, Bandit, 2022).

2.2. SKUPINY OHROŽENÉ BEZDOMOVECTVÍM

Navzdory tomu, že rovnost pohlaví byla zajištěna již zakládajícími smlouvami Evropského hospodářského společenství v roce 1957, jsou ženy v EU stále diskriminovány. Mnoho žen má omezená práva nebo jsou považovány za méněcenné kvůli své etnické příslušnosti, migračnímu statusu, sociální třídě nebo věku (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Ženy, které jsou nejčastěji ohroženy bezdomovectvím, spadají do několika specifických skupin:

Matky samoživitelky a rozvedené ženy: Po rozvodu mohou ženy narazit na ekonomické potíže, zvláště pokud byly finančně závislé na svém partnerovi. Nerovné zacházení na trhu práce, nezaměstnanost nebo ztráta příjmu či živitele rodiny mohou vést k neschopnosti zajištění péče o děti. V momentě, kdy ztrácí podporu sociální sítě, čelí tyto ženy závažné finanční nestabilitě (Vrbová, Bandit, 2022).

Ženy propuštěné ze státních institucí: Patří sem ženy propuštěné z vězení, dětských domovů nebo léčeben. Tyto ženy mohou postrádat podporu rodiny a dostatečné finanční prostředky na zajištění bydlení (Haasová, 2005).

Ženy s psychiatrickými poruchami a závislostmi: Psychické problémy nebo závislosti mohou vést ke ztrátě zaměstnání a rozpadu rodinných vztahů, což následně může vyústit v bezdomovectví (Haasová, 2005).

Ženy v důchodovém věku: Starší ženy, které žijí samy a mají nízké důchody, jsou ohroženy bezdomovectvím kvůli nedostatku finančních prostředků na nájemné a zvýšeným nákladům na zdravotní péči (Vrbová, Bandit, 2022). Starší ženy jsou častěji ohroženy chudobou, protože během pracovního života je u žen běžnější, že si kvůli péči o děti berou přestávky v kariéře, pracují na částečný úvazek, v hůře placených zaměstnáních nebo z trhu

práce trvale odejdou. Také mají tendenci žít déle než jejich mužští vrstevníci. Výsledkem je, že jejich důchodová práva jsou často mnohem nižší. To znamená, že ženy, zejména po dosažení důchodového věku, čelí zvýšenému riziku chudoby, a toto riziko se s věkem zvyšuje. V roce 2018 byla téměř pětina (19,1 %) žen ve věku 75 let a více v EU ohroženo chudobou; to bylo o 6,3 % více než odpovídající míra u mužů ve stejném věku. Genderová propast byla patrná i u lidí ve věku 65–74 let, kdy riziko chudoby u žen tohoto věku (15,9 %) bylo o 2,8 % vyšší než u mužů stejného věku (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Ženy vystavené domácímu násilí: Domácí násilí je častou příčinou bezdomovectví. Ženy, které utíkají před násilným partnerem či rodinným příslušníkem, často nemají kam jít a končí na ulici (Vrbová, Bandit, 2022).

Pandemie Covid-19 zásadně ovlivnila problematiku domácího a partnerského násilí kvůli specifické kombinaci podmínek, které vedly ke zhoršení situace. Ačkoli samotná pandemie násilí na základě pohlaví nezpůsobila, vytvořila příznivé podmínky pro jeho páchaní. Aby se omezilo šíření nákazy, mnoho zemí, včetně Slovenské republiky, jejíž statistiky rozebírám v následujícím odstavci, zavedlo opatření na omezení sociálních kontaktů a izolaci rodin. Sociální izolace a kontrola kontaktů jsou také běžné taktiky násilných partnerů. Stres způsobený pandemií navíc vedl k nárůstu konzumace alkoholu a jiných drog, což jsou známé rizikové faktory partnerského násilí (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Sociální služby pro týrané ženy a jejich děti byly v dubnu 2020 zařazeny na seznam klíčových služeb Ministerstvem práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky. Ministerstvo doporučilo, aby poradenské služby poskytovaly zranitelným klientům podporu online nebo po telefonu a zřídily specifická karanténní místa v každém správním regionu. Pouze tři z osmi Bezpečných ženských domů však vytvořily specifická karanténní místa. Kvůli složité situaci využilo během pandemie těchto útočišť pouze 23 žen a 32 dětí ve všech osmi sledovaných regionech (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Potřeba specializovaných služeb pro týrané ženy se během pandemie výrazně zvýšila, což dokládá 49% nárůst volání na národní linku bezpečí pro ženy v roce 2020 oproti předchozímu roku. Po první vlně opatření proti pandemii výrazně přibýlo žen, které hledaly poradenské služby, pravděpodobně z obavy před dalším lockdownem s násilným partnerem a bez možnosti vyhledat pomoc. Policejní statistiky zaznamenaly nárůst trestných činů v letech 2020 a 2021. V roce 2020 bylo podle policejních statistik 1700 případů násilí v blízkých vztazích a 1944 soudních řízení. Ze statistik vyplývá, že většina případů se týkala partnerského násilí. V roce 2021 bylo zaznamenáno 1413 případů násilí v blízkých vztazích a 1870 soudních řízení. Tento pokles o téměř 17 % v roce 2021 ve srovnání s rokem 2020 během pandemie je

jasně spojen s těžkými podmínkami, kdy je velmi obtížné a nebezpečné žádat o pomoc v situaci sociální izolace způsobené protipandemickými opatřeními. (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Ženy živící se prostitucí: Ženy pracující v sexbyznysu často nemají stabilní příjem ani bezpečné bydlení, což je činí zvláště zranitelnými vůči obchodování s lidmi, násilí a dalším formám zneužívání. S násilím se také mohou setkat od zákazníků, personálu erotických podniků, ze strany konkurence i svých kolegyně, ale i institucí (policie, lékaři, úřady, i jiné organizace). Násilí mohou zažívat v osobních vztazích od přítele, manžela, rodiny (ROZKOŠ bez RIZIKA).

Do zranitelných skupin žen ohrožených bezdomovectvím se zařazují ženy cizí národnosti, migrantky. Aktuálně zejména uprchlice, které do České republiky přišly v důsledku ruské invaze na Ukrajinu. Tyto ženy jsou vykořeněné ze své domoviny, musí se adaptovat na nový život v cizí zemi. Migrantky čelí jazykové bariéře, což komplikuje jejich komunikaci, přístup k informacím a hledání zaměstnání. Často neznají svá práva a právní systém v České republice, což je činí zranitelnými vůči vykořisťování a zneužívání. Kvůli administrativním překážkám a diskriminaci mají omezený přístup k sociálním službám a zdravotní péči. Sociální izolace, ztráta sociálních sítí a podpory, ekonomická nejistota a riziko obchodování s lidmi jejich situaci dále zhoršují.

V roce 2023 vydala Mezinárodní organizace pro migraci studii nazvanou „*Socioekonomická situace ukrajinských uprchlíků, s důrazem na ženy*“, ve které identifikovala uprchlické ženy jako zvláště zranitelnou skupinu. Studie byla založena na 3,681 dotaznících, které byly vyplněny mezi 2. lednem a 30. červnem 2023 respondenty z 13 krajů České republiky a Prahy. Podle studie mělo 43 % žen ve vzorku děti, a více než polovina z nich (55 %) se o ně starala sama.

Mezi ekonomicky aktivními respondentkami bylo 36 % žen nezaměstnaných a aktivně hledajících práci, což je vyšší podíl než u mužů (21 %). Muži také častěji uváděli, že mají stabilní zaměstnání (79 %) ve srovnání se ženami (64 %). Výraznější rozdíly mezi ženami a muži se projevily v pracovních podmínkách, přičemž 18 % žen pracovalo jako tzv. denní pracovníci a 22 % pracovalo bez písemné smlouvy, což je více než u mužů (9 % v obou případech). Tyto rozdíly se odrážely i v úrovni příjmů, kdy 37 % žen uvedlo, že jejich příjem nestačí k pokrytí každodenních výdajů, zatímco u mužů to bylo 20 %.

2.3. SLUŽBY PRO ŽENY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ NA ÚZEMÍ HL. MĚSTA PRAHY

Specializované sociální služby pro osoby bez přístřeší v Praze zahrnují různé formy podpory zaměřené na specifické potřeby. Pro účely své bakalářské práce níže uvádím pouze služby, které jsou zaměřeny výhradně na ženy.

JAKO DOMA – HOMELIKE, O.P.S.

Nezisková organizace, jejímž cílem je společnost, kde každý má možnost důstojně bydlet a kde nejsou sociální a genderové nerovnosti. Své služby ženám bez přístřeší poskytují prostřednictvím terénního programu, který je rozdělen do dvou týmů. Tým zabydlování podporující ženy a trans osoby v bytech a tým garantující poskytování sociální práce na městské ubytovně Neklanova (Jako doma – Homelike, o.p.s.).

Dále také provozuje Komunitní centrum pro ženy a trans osoby bez domova starší 18 let v sociální tísní nebo sociální tísní ohrožené, kde ženy a trans osoby bez domova mohou využívat služeb, jako např. základní sociální poradenství, poskytnutí podmínek pro osobní hygienu (sprcha, pračka, hygienické potřeby), poskytnutí podmínek pro zajištění stravy, podpora při jednání a komunikaci s institucemi a dalšími organizacemi, zprostředkování potravinové pomoci, oblečení a hygieny, zprostředkování telefonu, počítače, úložného prostoru, nabíjení elektronických přístrojů, zprostředkování zdravotní péče, podpůrné rozhovory (Jako doma – Homelike, o.p.s.).

Nelze opomenout projekt Kuchařky bez domova, pomocí kterého podporují ženy znevýhodněné na trhu práce. V Jídelně ženy získávají prostředky na bydlení či uhrazení dluhů, zkušenosti v profesionální gastronomii i ztracené sebevědomí. Ženy se zkušeností s bezdomovectvím zaměstnávají, ať už na smlouvu nebo formou brigády. Ženy tak získávají zkušenosti v profesionální kuchyni, díky čemuž mohou získat stálou práci v Jídelně či jinde v gastronomii. Mohou také využít služeb dluhové poradkyně (Jako doma – Homelike, o.p.s.).

FARNÍ CHARITA PRAHA 1

Farní charita se zaměřuje na pro-ženský přístup, protože ženy potřebují rozdílnou podporu při řešení jejich těžkých životních situací vzniklých ztrátou bydlení. Od roku 2005 poskytuje profesionální sociální službu pomoci ženám v sociální nouzi - Program Máří. Jedná

se o terénní službu, jejíž cílovou skupinou jsou převážně ženy z řad osob bez přístřeší žijící v nedůstojných, nevyhovujících podmínkách nebo kterým tato situace bezprostředně hrozí (Farní charita Praha 1- Nové Město).

Dále také provozují Nízkoprahové denní centrum pro ženy v nouzi, jehož posláním je snižování zdravotních a sociálních rizik, podpora a motivace v nepříznivé sociální situaci a prevence sociálního vyloučení (Farní charita Praha 1- Nové Město).

NADĚJE

Azylový dům ve Vršovicích poskytuje přechodné ubytování ženám bez přístřeší, čímž jim pomáhá stabilizovat jejich situaci a nalézt trvalé bydlení (Naděje).

ARMÁDA SPÁSY

Armáda spásy provozuje v Praze 7 Noclehárnu pro ženy. Posláním sociální služby noclehárna v Centru sociálních služeb Karla Larssona je umožnění přenocování a umožnění hygieny pro ženy nacházející se v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Poskytováno je sociální poradenství, jehož smyslem je pomáhat, motivovat a podporovat osoby k řešení své nepříznivé situace, vedoucí k trvalejšímu ubytování (Armáda Spásy, z.s.).

3. DOMÁCÍ NÁSILÍ

„Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec, přičemž je současně formou nejméně kontrolovanou a co do své frekvence a závažnosti nejvíce podceňovanou.“ (Matoušek, 2005, s. 227)

Podle Matouška se jedná o formu násilí, která je často podceňována jak z hlediska frekvence, tak závažnosti. Stanovisko reflektuje, jak je problematika domácího násilí ve společnosti nedostatečně oslovována a často přehlížena nebo bagatelizována. Následkem může být nedostatečná ochrana obětí a nedostatečné postihování pachatelů. Matoušek tedy zdůrazňuje potřebu zvýšeného povědomí o této problematice a zlepšení kontroly a intervence v případech domácího násilí.

Domácí násilí je charakteristické svou dlouhodobostí, opakováním a vzrůstající intenzitou útoků. Jedná se o vzorec donucovacího chování užívaného jednou osobou k ovládnutí jiných, role aktérů se nezaměňují (Baštěcká a kol., 2009). Pokud se role aktérů střídá při násilných incidentech, nejedná se o domácí násilí, nýbrž o jinou formu partnerského násilí (Čírtková, 2002). Samostatně bývá vydělováno týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, které zahrnuje jakékoli vědomé i nevědomé aktivity, jichž se dopouští dospělý (rodič, vychovatel, jiná osoba) na dítěti a jejichž následkem dochází k poškození zdravého vývoje dítěte (Baštěcká a kol., 2009).

Domácí násilí je často kombinací všech druhů fyzického, sexuálního, psychického a ekonomického násilí. Obecně ho můžeme rozlišit na násilí mezi partnery a na násilí mezigenerační, tedy na násilí směřované od rodičů na děti nebo naopak (Marvánová Vargová, 2008). Problematika byla dlouho považovaná za tabu, majoritní společnost zastávala názor, že domácí násilí se jich jako téma netýká. Dnes už tomu tak není, víme, že se domácí násilí v rodinách vyskytuje bez ohledu na jejich socioekonomické, geografické, rasové, genderové či věkové rysy, není to tématem pouze těch „*horších*“ rodin (Ševčík, Špatenková, 2011).

Podle výzkumu mezinárodní agentury FRA se s nějakou formou násilí potýká až 32 % žen v ČR a 21 % má přímou zkušenost s fyzickým násilím ze strany partnera. Dle výzkumu Institutu práce a rodiny na Slovensku 21 % žen ve věku 18–65 let zažilo násilí ze strany svého intimního partnera, což znamená, že každá pátá žena na Slovensku zažila genderově podmíněné násilí. Násilí od bývalého partnera je dokonce vyšší: 28 % z těchto 21 % zažilo závažné násilí. Výsledky reprezentativního výzkumu Institutu práce a rodiny ukazují, že:

- Čtvrtina žen zažila násilí od svého bývalého partnera a 12 % od současného partnera;
- Každá třetí slovenská žena zažila násilí od muže;
- Pouze 12 % žen uvedlo, že případ nejzávažnějšího násilí byl řešen policií (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

V kontextu žen bez přístřeší je patrná jasná příčinná souvislost mezi domácím násilím a bezdomovectvím. Žena, která se stane obětí domácího násilí a rozhodne se opustit násilného partnera, často končí bez domova, protože ten svůj, pod hrozbou násilí, opouští.

Výzkumy ve Spojeném království přinášejí nekompromisní důkazy o tomto spojení. Podle národních průzkumů se pouze 1 % žen bez zkušenosti s násilím ocitne bez přístřeší, zatímco u žen, které zažily násilí, je to až 20 %. Studie ukazují, že významná část žen bez domova zažila násilí od intimního partnera (61 % ve srovnání s 16 % mužů v jedné studii a 54 % ve srovnání s 16 % mužů v jiné studii) a násilí nebo zneužívání od rodinných příslušníků a přátel rodiny (43 % žen ve srovnání s 22 % mužů). To znamená, že 1 z 5 žen, které zažily násilí, se ocitne v situaci bez přístřeší, zatímco u žen bez zkušeností s násilím je to pouze 1 % (The Centre for Homelessness Impact, 2021).

Dále také výzkum, který provedla FEANTSA v roce 2019 ukazuje, že domácí násilí je jedním z nejvýznamnějších faktorů přispívajících k bezdomovectví žen. Míra domácího násilí u žen bez přístřeší se liší v jednotlivých zemích; například v Portugalsku a Maďarsku je tato míra 50 %, zatímco ve Španělsku dosahuje 100 % a ve Švédsku 93 %. Tato data podtrhují naléhavost řešení problémů spojených s domácím násilím jako klíčového kroku v prevenci ženského bezdomovectví.

3.1. LEGISLATIVNÍ RÁMEC V ČESKÉ REPUBLICE

V českém právním systému neexistuje specifická definice domácího násilí, přestože se tento problém promítá do několika právních oblastí. Celkově český právní řád přistupuje k domácímu násilí z různých úhlů pohledu, přičemž se zaměřuje na trestní, správní a občanskoprávní aspekty.

Trestní zákoník

Od 1. června 2004 byla zavedena samostatná skutková podstata trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 199 zákona č. 40/2009 Sb.,

trestního zákoníku, v platném znění. Trestněprávní sankce při jednání majícím znaky domácího násilí je upravena následovně:

„(1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta. (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo d) páchá-li takový čin po delší dobu. (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo b) smrt“ (§ 199 – Týrání osoby žijící ve společném obydlí: Trestní zákoník – 40/2009 Sb.)

Tento krok navázal na úpravu podle § 215 a zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění, která byla účinná do 31. prosince 2009. Změna přinesla nový právní rámec pro trestní postih pachatelů domácího násilí (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

Zákon č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím, účinný od 1. ledna 2007, byl výsledkem opakovaných iniciativ neziskových organizací. Přinesl nový přístup k řešení problematiky domácího násilí, díky novému institutu v podobě vykázání. Policie ČR má pravomoc vykázat násilnou osobu ze společného obydlí, pokud zjistí, že se jedná o případ domácího násilí. Toto vykázání slouží jako preventivní opatření k ochraně ohrožených osob a je uplatňováno nezávisle na případné trestněprávní kvalifikaci jednání násilné osoby. Jinými slovy, policie vykáže násilnou osobu vždy, když se v konkrétním případě jedná o domácí násilí. Současně může být jednání násilné osoby prošetřováno v rámci trestního řízení, pokud má charakter trestného činu, nebo, pokud nedosahuje intenzity trestného činu, může být řešeno jako přešůpek (Odbor prevence kriminality MV, 2023).

Úprava znásilnění a sexuálního násilí

Nový trestní zákoník, platný od 1. ledna 2010, obsahuje jasnější definice a širší škálu trestných činů sexuálního násilí. Zahrnuje nejen tradiční pojetí znásilnění, ale i další formy sexuálního nátlaku a násilí, a to i bez fyzického kontaktu. Také s účinností od 1. ledna 2010 vstoupil v platnost zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který posunul úpravu problematiky domácího násilí, včetně násilí na ženách, na novou úroveň. Po dlouhých diskusích byla legislativně ošetřena nová forma násilí – pronásledování, známé také jako stalking, která často

následuje po separaci ohrožené a násilné osoby. Tato forma jednání byla od 1. ledna 2010 nově kvalifikována jako trestný čin nebezpečného pronásledování podle § 354 trestního zákoníku. Tento nový trestný čin byl zaveden vedle stávající úpravy trestného činu nebezpečného vyhrožování podle § 353 trestního zákoníku (původně § 197a trestního zákona), což představuje významný krok vpřed (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

Nový TZ rovněž přinesl úpravy dalších skutkových podstat trestných činů, které se mohou týkat problematiky domácího násilí, například novou skutkovou podstatu trestného činu zabití podle § 141 trestního zákoníku. Praxe ukázala, že oběti dlouhodobého domácího násilí mohou v některých případech způsobit pachateli zranění či smrt. Do konce roku 2009 trestní zákoník nedokázal adekvátně reflektovat všechny aspekty takového jednání, například nebylo možné při posuzování činů ohrožené osoby využít polehčujících či přitěžujících okolností nebo nutnou obranu (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

Kromě toho prošel novelou i občanský soudní řád, a to v rámci tzv. souhrnné novely č. 7/2009 Sb. Novela zpřesnila obsah vydaného předběžného opatření soudem. Při prodlužování předběžného opatření podle § 76b OSŘ musí soud nyní zohlednit především trvání stavu ohrožení navrhovatele, obsah a důvody podaného návrhu na zahájení řízení a majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí. Zůstává však otázkou, jak budou soudy tato kritéria uplatňovat a zda se v praxi nebudou vyskytovat případy zneužívání těchto kritérií ze strany násilných osob. Je tedy otevřená otázka, zda tato úprava představuje skutečný krok vpřed v právní úpravě předběžných opatření v kontextu domácího násilí, nebo zda přináší nové výzvy (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

Občanskoprávní úprava

Domácí násilí nebylo v soukromém právu dlouho specificky upraveno a řešilo se prostřednictvím obecných ustanovení občanského zákoníku či zákona o rodině. Zásadní změnu přinesl až nový občanský zákoník, který ve svých ustanoveních zahrnuje i problematiku domácího násilí, konkrétně – Zvláštní ustanovení proti domácímu násilí § 751-753 v následujícím znění:

„(1) Stane-li se další společné bydlení manželů v domě nebo bytě, v němž se nachází rodinná domácnost manželů, pro jednoho z nich nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije, může soud na návrh dotčeného manžela omezit, popřípadě i vyloučit na určenou dobu právo druhého manžela v domě nebo bytě bydlet.

(2) Stejně jako v odstavci 1 lze postupovat v případě, že se jedná o manžele rozvedené, jakož i v případě, kdy manželé nebo rozvedení manželé bydlí společně jinde než v rodinné domácnosti.

§ 752

Omezení, popřípadě vyloučení práva manžela v domě nebo bytě bydlet, určí soud nejdéle na dobu šesti měsíců. Soud na návrh rozhodne znovu, jsou-li pro to zvlášť závažné důvody.

§ 753

Právo domáhat se ochrany proti domácímu násilí má také každá jiná osoba, která žije spolu s manžely nebo rozvedenými manžely v rodinné domácnosti.“ (§ 751–753 zákona č. 89/2012 Sb. - Občanský zákoník)

Mezinárodní úprava

Česká legislativa se inspirovuje mezinárodními dohodami a doporučeními, například Doporučením Rec (2002) 5 Komise ministrů členským státům ohledně ochrany žen proti násilí. Toto doporučení zahrnuje širokou definici násilí na ženách a vyzývá k přijetí a implementaci opatření na ochranu obětí. Definice násilí na ženách, uvedená v příloze Doporučení Rec (2002) 5, zahrnuje jakýkoli akt genderově podmíněného násilí, který způsobuje nebo může způsobit fyzickou, sexuální nebo psychickou újmu ženám, včetně hrozeb, donucování nebo svévolného omezování svobody, a to jak na veřejnosti, tak v soukromí. Tento pojem zahrnuje násilí v rodině, fyzickou a psychickou agresi, emocionální a psychické týrání, znásilnění, sexuální zneužívání, incest, znásilnění mezi manžely nebo partnery, zločiny spáchané ve jménu cti, mrzačení ženských genitálií a další škodlivé tradiční praktiky, včetně nucených manželství.

Výbor regionů EU považuje vymýcení genderového násilí za klíčovou oblast podpory rovnosti žen a mužů. Ve svém stanovisku vyzývá místní a regionální orgány, aby přijaly definici násilí na ženách podle rezoluce Valného shromáždění OSN 48/104 ze dne 20. prosince 1993. Rezoluce Evropského parlamentu z 26. listopadu 2009 zdůrazňuje nutnost vytvořit právní základnu pro odstranění všech forem násilí na ženách. Další rezoluce Evropského parlamentu z 25. listopadu 2009 vyzývá k vytvoření Evropského akčního plánu proti násilí na ženách, zaměřeného na prevenci, ochranu obětí a stíhání pachatelů. Rada naléhá na členské státy, aby vypracovaly národní strategie k ukončení násilí na ženách (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

3.2. FORMY PARTNERSKÉHO NÁSILÍ

Všechny formy násilí obvykle sledují stejný cíl – získat moc a udržet si úplnou kontrolu nad obětí. Násilní jedinci využívají řadu taktik, aby tohoto cíle dosáhli. Mezi jejich metody patří ponižování, izolace, zastrašování, obviňování, a také fyzické násilí a bití (Ševčík, Špatenková a kol., 2011).

Fyzické násilí je nejhrubší formou domácího násilí, protože zahrnuje použití fyzické síly proti oběti a má často vážné následky. Psychické nebo psychologické násilí spočívá ve

vyvolávání duševního utrpení, úzkosti a bolesti. Přestože je psychické násilí často používanou formou domácího násilí, může být propracováno do sociálně přijatelných norem, které je obtížné rozeznat a postihnout. Kvůli absenci viditelných stop je psychické násilí těžko prokazatelné, díky tomu může být dopad na oběť ještě horší. Můžeme ho rozlišovat na verbální a neverbální formu (Ševčík, Špatenková a kol., 2011).

Jak jsem již zmínila výše, následující formy partnerského násilí se mohou vyskytovat v různých kombinacích:

Psychické násilí – zahrnuje zesměšňování, ponižování, nadávky, vydírání, znevažování a podceňování.

Izolace – zahrnuje bránění v kontaktu s rodinou či přáteli, sledování telefonátů, pronásledování, nečekané „kontrolní“ návštěvy a telefonáty.

Ekonomická kontrola – omezuje přístup k penězům, neposkytování peněz na provoz domácnosti, rovněž zahrnuje zákazy chodit do práce nebo pokračovat ve vzdělávání. Výzkumy opakovaně dokazují, že celkově je tedy 42,5 % žen, které jsou oběťmi domácího násilí, ekonomicky závislých na svých partnerech, ať už úplně nebo částečně (Sociologická sonda ROSA, 2005-2009).

Vydírání a nátlak – zahrnuje vyhrožování fyzickým násilím, zastrašování různými způsoby, rozkazování, co má oběť dělat, odpírání spánku nebo jídla. Agresor může oběti hrozit vlastní sebevraždou nebo jiným destruktivním scénářem, pokud neudělá, co si násilník přeje.

Fyzické násilí – zahrnuje fackování, bití pěstmi, kopání, škrcení, pálení, ohrožování nožem nebo jinou zbraní.

Sexuální násilí – zahrnuje znásilnění a nucení k sexuálním praktikám, které oběť odmítá, prostřednictvím násilí nebo hrozeb (Marvánová Vargová, 2008).

Pokud použijeme širší pojem, jedná se o týrání, které představuje kruté zacházení s druhou osobou, charakterizované extrémní hrubostí a způsobující oběti hluboké pocity úzkosti a utrpení. Dopady tohoto bezohledného a destruktivního chování jsou rozmanité a mnoho obětí se nedokáže vymanit z této obtížné situace ani se vyrovnat s jejími následky (Haškovcová, 2004).

V praxi se dále můžeme setkat s případy, kdy násilí pokračuje i po ukončení vztahu ve formě nebezpečného a nežádoucího pronásledování a obtěžování ze strany bývalého partnera. Toto pronásledování začíná tam, kde domácí násilí skončilo, protože partneři již nežijí ve stejné

domácnosti. Oběť nadále žije ve strachu, i když se jí podařilo odejít od násilného partnera, který si prostřednictvím stalkingu stále snaží udržet nad ní kontrolu. Tím zásadně snižuje kvalitu života oběti a ohrožuje její bezpečnost.

Čírtková (2004) uvádí, že 72 % případů pronásledování se váže na vztahy trvající déle než čtyři roky. Pronásledování se nemusí týkat pouze oběti, ale také jejího blízkého okolí a rodiny (Ševčík, Špatenková a kol., 2011).

3.3. AKTÉŘI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Aktéry domácího násilí můžeme rozdělit do tří hlavních skupin:

Oběti

Nejčastějšími oběťmi domácího násilí jsou ženy, dle Čírtkové (2002) až z 92-98 % případů. Násilí se ale může týkat také mužů, dětí, seniorů či jiných závislých členů rodiny. Oběť často čelí dlouhodobému fyzickému, psychickému, sexuálnímu nebo ekonomickému násilí, většinou je to kombinace všech zmíněných. Ačkoli se oběti může stát kdokoli, odborníci identifikují určité faktory, které zvyšují riziko, že se člověk stane obětí.

Tyto faktory zahrnují:

- a) osobnostní charakteristiky, které naznačují, že někteří jedinci jsou k roli oběti náchylnější kvůli svému psychosociálnímu profilu. Mohou to být například osoby s viditelným handicapem nebo osoby s „křehkým“ vzhledem;
- b) behaviorální charakteristiky – rizikové chování, při kterém osoby vyhledávají tzv. viktimogenní lokality (opuštěná a neosvětlená místa, místa, kde se vyskytují patologické jevy), ve spojení s vyzývavým a provokativním chováním;
- c) sociální charakteristiky, které naznačují, že potenciální obětí může být osoba patřící k rizikové skupině (uživatel/ka návykových látek, osoby působící v sexbyznysu), sociální riziko též mohou zvyšovat patologické vztahy v rodině (Haškovcová, 2004).

Pachatelé

Jsou to osoby, které se dopouštějí násilí, v převážné většině případů jsou to muži. Pachatelé mohou být partnery nebo manžely obětí, ale také to mohou být jiní členové

domácnosti, například rodiče, děti či jiní příbuzní. Jsou pojeni stejnými rizikovými vlastnostmi: obecný sklon k agresi, problémy se sebeovládáním, výbušnost (Vágnerová, 2014).

Muži, kteří jsou úzkostní a nejistí, mohou být pachatelé, aniž by na veřejnosti upoutávali pozornost nebo projevovali agresi vůči ostatním lidem (Špatenková, 2009).

Jacobson a Gottman (1998) přišli s typologií pachatelů domácího násilí, ve které obrazně rozlišují násilníky na kobry a pitbuly. Pachatelům, kteří spadají pod typ kobry, přisuzují chladnou a kontrolovanou agresi. Násilí páchají bez známek emocionálního rozrušení, nedoprovází ho výčitky svědomí. Tento typ agresora není schopen udržovat ani tvořit hluboké emocionální vazby, ve společnosti však vystupují charismaticky a šarmantně, díky svým výborným manipulačním schopnostem. Kategorie pitbula představuje pravý opak, řadí se do ní tzv. „*horké hlavy*“ charakteristické svou emoční labilitou. Útoky provází silná frustrace, emoční rozrušení a jsou často důsledkem žárlivosti. Pitbulové mají silnou patologickou potřebu partnerku vlastnit a kontrolovat, jsou na ní závislí. Ve výzkumu posuzovali 63 párů, v jejichž vztahu k domácímu násilí docházelo. Výsledky ukázaly, že větší část násilníků spadá do typu pitbula, nicméně menší skupina násilníků typu kobra byla vyhodnocena jako nejnebezpečnější (When Men Batter Women: New Insights into Ending Abusive Relationship).

Svědci

Osoby, které jsou přítomny domácímu násilí, ale nejsou přímými aktéry. Nejčastěji bývají v roli svědka děti, které jsou svědky násilí páchaného na rodiči, nejčastěji na matce, což může mít vážné dlouhodobé dopady na jejich psychické zdraví a vývoj. V případě žen bez přístřeší je méně pravděpodobné, že by jejich dítě bylo svědkem násilí, protože ženy bez přístřeší často své děti v péči nemají. Svědky v této situaci mohou být další lidé bez přístřeší, zaměstnanci v sociálních službách, policie (Jako Doma – Homelike o.p.s., 2015).

3.4. INTERVENCE V PŘÍPADECH DOMÁCÍHO NÁSILÍ

V každých případech podpory a pomoci je důležité nabídnout oběti velkou míru pochopení a porozumění. Musíme předpokládat, že oběti vědí, co je a co není pro ně v dané situaci to nejlepší. Obzvláště ze strany odborníků není žádoucí naléhat na odloučení s násilníkem, protože oběť tuto radu už pravděpodobně slyšela z mnoha různých zdrojů (Ševčík, Špatenková a kol., 2011).

Primární podpora oběti

Pro primární podporu je zásadní emocionální podpora oběti, jejích potřeb se zaměřením na praktické otázky. Tato fáze je klíčová, protože ovlivní to, jak oběť vnímá svou první zkušenost s žádostí o pomoc mimo své blízké kruhy. Je to velký krok mimo její komfortní zónu, proto musíme dbát na to, abychom při rozhovoru předešli dalšímu traumatu.

Cílem takové podpory je:

- Pojmenovat potřeby a obavy oběti;
- Vyslechnout si její příběh a ocenit ji;
- Poskytnout jí bezpečný kontakt a možnost zklidnění;
- Podpořit ji v tom, aby vyhledala odbornou pomoc, a předat jí kontakty na specializovaná pracoviště zabývající se problematikou domácího násilí;
- Vysvětlit jí, jaké jsou možnosti řešení její situace;
- Respektovat její přání a rozhodnutí;
- Pomoci jí identifikovat zdroje sociální, fyzické a emoční podpory;
- Posílit její bezpečí (ROSA- centrum pro ženy, 2016).

Ostatní druhy podpory:

Krizová intervence

Odborná práce s člověkem nacházejícím se v akutní krizi, jejíž cílem by mělo být zastavení kontraproduktivního jednání, zpřehlednění prožívání, strukturování situace a podpora a rozvoj schopností a kompetencí. Na vznik akutní krize působí negativní podněty nebo jejich hrozba, která staví oběti domácího násilí do obzvláště náročné situace (Bednářová a kol., 2009).

Oběti domácího násilí mohou zažívat náročné situace nejen v důsledku násilí, ale také v souvislosti s nejistotou a strachem opustit partnera. Špatenková a Koblíková (2011) vnímají krizovou intervenci jako nutnou pro fázi separace oběti od násilné osoby. Zdůrazňují však, že jde pouze o počáteční krok v procesu pomoci obětem, nikoliv o jeho závěr.

Poradenství a terapie

Nedílnou součástí na cestě odpoutání od násilného partnera je také budování zdravého sebevědomí a navrácení ztracené sebeúcty. Docílíme tím poradenstvím a terapií, tedy

dlouhodobějšími formami pomoci, navazujícími na krátkodobější intervenci. Touto cestou dokážeme oběť motivovat k tomu, aby se ujala kontroly nad svým životem, a přesvědčíme ji o tom, že zvládne opustit násilného partnera a následně bez něj i fungovat (Špatenková, Koblíček, 2011).

4. KOMPLEXNÍ PŘÍSTUP K ŽENÁM BEZ PŘÍSTŘEŠÍ: NÁSILÍ, METODIKY POMOCI A SYSTÉMOVÉ NEDOSTATKY

Ženy žijící bez přístřeší představují jednu z nejzranitelnějších skupin ve společnosti. Tato skupina čelí nejen extrémní formě sociálního vyloučení, ale také specifickým formám násilí a diskriminace, které mohou být intenzivnější a častější než u jiných skupin. Tato kapitola obsahuje několik klíčových aspektů, které ovlivňují život a bezpečnost žen bez přístřeší a způsoby, jakými mohou být těmto ženám poskytnuty potřebné podpůrné služby.

Nejprve se zaměřím na charakteristiku násilných vztahů v kontextu bezdomovectví. Ženy bez přístřeší často vstupují do vztahů nejen z citových, ale i z praktických důvodů, například kvůli bezpečí nebo materiálním potřebám. Tento faktor může zvyšovat riziko, že se ocitnou v násilném vztahu, kde jsou zneužívány a manipulovány. Dále se budu zabývat vlivem závislostí, jako je alkoholismus nebo užívání drog, které mohou posilovat dynamiku násilí a udržovat ženy v těchto vztazích. Závislosti často slouží jako coping mechanismy, ale zároveň oslabují schopnost žen hledat pomoc a opustit násilné vztahy. Navíc, oslabení sociálního kapitálu, tedy ztráta podpůrných sítí a kontaktů, může vést k izolaci a zranitelnosti, což opět ztěžuje únik z násilných situací.

Druhá část kapitoly se zaměřuje na metodiky práce s ženami žijícími bez přístřeší. Zde se budu věnovat přístupům, které se ukázaly být účinné při poskytování podpory těmto ženám. To zahrnuje strategie pro poskytování psychické podpory, která může ženám pomoci překonat trauma z prožitého násilí, zvyšování sebevědomí a kompetencí, které jim umožní získat větší nezávislost, a vytváření bezpečných prostorů, kde mohou ženy hledat pomoc a podporu bez obav z dalšího násilí. Zvláštní důraz je kladen na potřebu genderově citlivých přístupů, které zohledňují specifické zkušenosti žen a jejich potřeby.

Závěrečná část kapitoly se věnuje analýze nedostatků v aktuální podpůrné síti služeb pro ženy bez přístřeší. Jedním z hlavních problémů je stigmatizace, které tyto ženy čelí. Společenské předsudky často vedou k tomu, že jsou ženy bez přístřeší vnímány jako méně hodné pomoci nebo jako zodpovědné za svou situaci, což může snižovat jejich přístup k dostupným službám. Kromě toho existuje zřetelný nedostatek specializovaných služeb, které by se zaměřovaly na potřeby žen bez přístřeší v kontextu domácího násilí. Absence těchto služeb, spolu s nedostatečným zohledněním genderových specifíků, znamená, že mnoho žen zůstává bez přístupu k adekvátní pomoci a ochraně.

Cílem kapitoly je poskytnout ucelený přehled o komplexní problematice žen bez přístřeší se zaměřením na jejich jedinečné potřeby a výzvy.

4.1. SPECIFIKA NÁSILNÉHO VZTAHU U OSOB ŽIJÍCÍCH BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Potřebu někam zapadat, navazovat vztahy nebo potřebu sdílení života s někým druhým pocítujeme my všichni. U lidí žijících bez přístřeší tomu není jinak. Ba naopak bych si dovolila tvrdit, že v jejich případě je tato touha zesílena díky samotné povaze bezdomovectví. Lidé žijící bez přístřeší zažívají extrémní formu sociálního vyloučení, což znamená, že osamělost a pocit nepatřičnosti jsou pro ně každodenní realitou. Druhá osoba, partner, může nabídnout alespoň částečný pocit bezpečí a zázemí. Zvláště z ženské perspektivy vnímám setrvávání v tomto prostředí, sama, bez pocitu bezpečí, jako velmi traumatizující.

Podobná zjištění přináší studie *Bezdomovectví ve středním věku* (2018) týkající se odlišných postojů mužů a žen bez přístřeší k partnerským vztahům. Výzkum ukázal, že muži bez domova mají tendenci být méně motivovaní k udržování stálých partnerských vztahů. Mnozí z dotazovaných mužů nemají stálou partnerku a ani o ni příliš nestojí. Tento postoj je částečně způsoben jejich omezenými možnostmi a neochotou přizpůsobovat se potřebám někoho jiného. Navíc muži mají tendenci vnímat ženy na ulici kritičtěji, zejména pokud jde o jejich závislosti na alkoholu nebo drogách. Mnozí muži zmiňují, že by se necítili dobře, kdyby jejich partnerka byla ve stejné situaci jako oni sami. Naopak ženy bez domova častěji navazují partnerské vztahy a většina z nich má partnera, který je rovněž bez domova. Z jejich perspektivy je partnerství nezbytným prvkem pro přežití na ulici. Potřeba mít partnera je u žen silnější než u mužů, protože jim partner poskytuje nejen emocionální podporu, ale často i praktickou pomoc v těžkých situacích. To ukazuje, že ženy vnímají partnerství jako nezbytné pro svou bezpečnost a ochranu, což může být důležité pro jejich fyzické a psychické přežití v prostředí bez domova (Vágnerová; Marek; Csémy, 2018).

Můžeme tedy říci, že jistá odlišnost podoby vztahu u osob bez přístřeší se vztahy lidí žijících v běžné společnosti. Nejde zde tedy o klasický partnerský vztah, jak ho známe, ale spíše o sdílení stejného životního stylu. Díky sociálnímu vyloučení je sociální kapitál lidí bez přístřeší minimalizován pouze na vazby vytvořené na ulici. Vztahy jsou tím pádem značně nestabilní, protože jedinci jsou neustále v pohybu a nezdržují se na stejném místě. Tento pohyb zahrnuje i časté nástupy do různých institucí, jako jsou např. vazební věznice nebo léčebná zařízení (Vágnerová; Marek; Csémy, 2018).

Také akutní stav hmotné nouze, užívání návykových látek, závislost a výskyt psychických onemocnění jsou faktory, které komplikují pohled na problematiku domácího násilí u osob bez přístřeší stejným způsobem jako na tradiční definici tohoto jevu. Vzhledem k tomu, že tito lidé nemají stabilní domov, nabízí se zde otázka, zda je vůbec možné použít pojem *domácí násilí* v tradičním smyslu, protože se jedná o jev, který se již neodehrává v soukromí, ale může se odehrávat na ulici, přímo před námi (Jako doma – Homelike o.p.s., 2015).

Ženy bez přístřeší, které trpí závislostí na drogách, často vytvářejí vztahy převážně s jinými drogově závislými. Tento stav vede k vytvoření bludného kruhu, který je těžké přerušit. Život bez přístřeší a závislost tak vytvářejí kombinaci faktorů, které posilují negativní dynamiku ve vztazích osob žijících bez přístřeší. Bez přístupu k drogám mohou páry bez přístřeší společně prožívat silné abstinenční příznaky, které se projevují například agresivitou, stresem, bolestí (Vágnerová; Marek; Csémy, 2018).

Závislost a s ní spojené abstinenční příznaky zvyšují jejich zranitelnost žen a mohou je tlačit k ještě riskantnějším a násilnějším vztahům. V těchto vztazích často dochází k manipulaci, zneužívání a násilí, které mohou být intenzivnější vzhledem k okolnostem a nedostatku. Tyto vztahy tak mohou být založeny na závislosti nejen na drogách, ale i na emocionální a fyzické podpoře, kterou jim partneři poskytují, i když za cenu násilí a zneužívání. Zároveň je nedostatek sociální podpory a sítě, která by jim mohla poskytnout bezpečné útočiště, nutí zůstat v těchto destruktivních vztazích (Vágnerová; Marek; Csémy, 2018).

Násilí ve vztazích, v kontextu osob bez přístřeší, je komplexní problém, který působí jako jakýsi univerzální klíč k pochopení dynamiky bezdomovectví mezi ženami. Násilí může fungovat jako spouštěč, který ženy donutí opustit své domovy. Ve většině případech jsou to právě ženy, které opouštějí domov, zatímco násilný partner zůstává, což je situace, která může vyústit v jejich situaci bez přístřeší. Zároveň ale pokud se žena pohybuje na ulici, s velkou pravděpodobností se s násilím v různých formách setká znovu. Bezpečnost a ochrana jsou na ulici často nedostupné, což je stav, který zvyšuje riziko viktimizace. Mezinárodní studie ukazují, že mezi 75 % až 90 % žen bez přístřeší zažilo násilí, což zahrnuje fyzické útoky, sexuální násilí, obtěžování nebo jiné formy zneužívání (Vrbová, Bandit, 2022).

Kvůli nedostatku stabilního příjmu, bezpečného ubytování a přístupu k základním potřebám, se některé ženy uchylují k tzv. transakčním vztahům. Tyto vztahy zahrnují výměnu pohlavního styku za zajištění základních potřeb, jako je jídlo, drogy nebo ochrana. V takových situacích ženy často nemají na výběr a jsou nuceny využívat svá těla jako prostředek směny,

aby přežily. Tyto transakční vztahy mohou být zvláště nebezpečné, protože často zahrnují nerovnováhu moci a mohou vést k dalšímu násilí nebo zneužívání (Vrbová, Bandit, 2022).

To potvrzuje i vyhodnocení výsledků výzkumu londýnské charity St Mungo's (2018), kde ženy uvádějí, že ženy jsou nuceny vyměňovat pohlavní styk za přístřeší a ochranu.

4.2. METODIKY PRÁCE S ŽENAMI ŽIJÍCÍMI BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Práce s ženami bez přístřeší vyžaduje komplexní a individuální přístup, jehož cílem by mělo být posílení klientek pomocí instrumentální, ale hlavně psychické podpory.

Dle Ševčíka (2011) psychická podpora zahrnuje poradenství, doprovázení, zvyšování kompetentnosti, sebeúcty a sebedůvěry. Jedná se tedy o celou řadu nástrojů, které můžeme jako sociální pracovníci využívat k zajištění většího komfortu klientek a zvyšování jejich sebevědomí, což pozitivně ovlivní jejich zkušenosti se službami.

V praxi to můžeme chápat tak, že jako služba můžeme ovlivnit vnímání a prožívání našich klientek, můžeme je doprovázet na jejich životní cestě a nabízet pomocnou ruku v nepříznivých situacích, a tím zabraňovat prohlubování dopadů traumatu.

V první řadě je důležité vytvořit prostředí, kde budeme moct s klientkami bezpečně navazovat vztahy. Při vytváření příznivého prostředí, které ovlivňuje všechny smysly vnímání, je důležité zohlednit následující metodiky a aspekty, protože není důležité pouze to, co klientky slyší, ale také co vidí a cítí. Holistický přístup k těmto smyslovým podnětům může zásadně přispět k jejich pocitu bezpečí a pohodlí.

BEZPEČÍ

Guarino (2009) zdůrazňuje, že vytvoření bezpečného prostředí je nezbytným základem pro jakoukoli práci s traumatizovanými lidmi. Bez něj je téměř nemožné zajistit podmínky, ve kterých by klientky mohly svobodně navazovat vztahy a pracovat na zlepšení své situace. Tento základní krok je nepostradatelný pro účinnou a smysluplnou pomoc těm, kteří zažili trauma.

Docílíme toho následovně:

- daný prostor bude situován tak, aby se v něm ženy cítily dobře (např. bude otevřený, dobře osvětlený, nebudou na oknech mříže);
- prostor nebude dostupný pro muže nebo stanovíme danou dobu, kdy ji nebudou moc využívat, aby měly prostor k tomu otevírat daná témata bez přítomnosti partnera;
- budeme dbát na srozumitelnost pravidel prostoru (Vrbová, Bandit, 2022).

TRAUMA-ZOHLEDŇUJÍCÍ PŘÍSTUP

Služba, organizace, program nebo aktivita je trauma-zohledňující tehdy, pokud (1) si uvědomuje rozsáhlý dopad traumatu na život jedince a rozumí možným cestám vedoucím k integraci traumatu; (2) dokáže rozpoznat příznaky traumatizace a re-traumatizace, a to nejen u klientek a klientů, ale také jejich rodinných příslušníků, zaměstnanců a zaměstnankyň, případně dalších osob zapojených do systému; (3) znalosti o traumatu plně integruje do postupů, metod a technik a (4) snaží se retraumatizaci a sekundární viktimizaci aktivně předcházet (Flatow, Blake, Huang, 2015, s. 33).

Tento přístup je velmi podstatný pro práci s lidmi, kteří mají zkušenosti s traumatem. Primárně je zaměřen na to, aby pracovník ve službě byl schopen rozpoznat trauma a reagovat na něj tak, aby minimalizoval riziko retraumatizace. V případě aplikace tohoto přístupu do praxe se ženami žijícími bez přístřeší je důležité, aby ženy měly možnost volby, s kým daná témata chtějí otvírat (s pracovníci x pracovníkem). Když už jsou také do služby přijímány pracovníci mužského pohlaví, musíme dbát na to, jak na ženy působí. Hodně maskulinní typy pracovníků by mohly na ženy působit zastrašujícím dojmem (Vrbová, Bandit, 2022).

EMPOWERMENT (POSÍLENÍ)

Chamberlin (1997) popisuje empowerment prostřednictvím klíčových prvků. Tyto prvky zahrnují: uvědomění si vlastního práva rozhodovat se, přístup k informacím a zdrojům, široký výběr možností (nejen ano-ne; buď-anebo), asertivitu a pocit schopnosti něco změnit (mít naději). Dále zdůrazňuje kritické myšlení a schopnost nahlížet na věci z různých perspektiv, umění vyjadřovat svůj vztek, necítit se osamoceně a pociťovat sounáležitost.

Chamberlin také zdůrazňuje důležitost uvědomění si práv jednotlivce, možnosti ovlivňovat svůj život a komunitu, ve které žije, a osvojování si dovedností považovaných za důležité. Důraz je kladen na schopnost ovlivňovat názory druhých na vlastní možnosti, aktivní účast a nepodléhání marginalizaci. Proces osobního růstu a vývoje je nepřetržitý, zahrnuje

budování pozitivního sebeobrazu a překonávání stigmat. Chamberlin vidí empowerment jako dynamický proces zaměřený na osobní rozvoj každého jednotlivce.

“Empowerment chápeme jako posilování klientek k vědomí držení si svých hranic v profesi i osobním životě (např. jaké typy služeb chce/nechce žena poskytovat). Pod termín „empowerment“ patří i zapojování klientek do práce organizace – do výzkumu/ohniskových skupin, účast v médiích, zapojení do připomínkování, tvorby článků apod.”

Vysvětluje, jak na pojem nahlíží Jana Poláková, manažerka sociálních služeb v ROZKOŠI bez RIZIKA. Pracovnice organizace R-R řeší se svými klientkami různá témata, např. téma bezpečného sexu, komunikace se zákazníkem, pracovních podmínek, násilí v sexbyznysu a ve vztazích, odpovědnost a možnosti ze sexbyznysu odejít (Jako doma – Homelike o.p.s., 2015).

PARTNERSKÝ PŘÍSTUP

Pro zajištění partnerského přístupu je zásadní dobře chápat naši roli. Klientky doprovázíme jako společníci, nejsme experti na jejich život. Respektujeme jejich postoje a představy, i když s nimi nemusíme souhlasit (Jako doma – Homelike o.p.s., 2015).

Volbou partnerského přístupu ponecháváme klientům autonomii, aby se mohli sami rozhodovat. Pracovník není v pozici experta, který ví nejlépe, jak by věci měly být, ale spíše v roli průvodce, který klienta podporuje během určité etapy jeho životní cesty. Pomáhá klientovi hledat řešení jeho problémů, ale nenutí mu své vlastní názory a představy.

Partnerský přístup vyjadřuje respekt vůči klientovi a jeho životním hodnotám. Uznáváme, že klient má své vlastní představy a hodnoty. Díky tomu si klient může zachovat dostatek kontroly nad vlastním životem. To je nezbytné pro to, aby byl klient se svým životem spokojený, a aby byl také spokojený se sociální službou (Sobek, 2020).

4.3. NEDOSTATKY V AKTUÁLNÍ SÍTI POMOCI ŽENÁM ŽIJÍCH BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Systémové nedostatky v oblasti poskytování pomoci ženám bez přístřeší, které jsou zároveň oběťmi domácího násilí, zahrnují několik klíčových problémů, které byly identifikovány již v předešlých výzkumech.

Hlavním systémovým problémem je, že vládní strategie prevence bezdomovectví často nezohledňují ženská témata a nejsou přizpůsobeny genderovým potřebám. To znamená, že přístupy k prevenci a řešení bezdomovectví často přehlížejí specifické potřeby a výzvy, kterým ženy čelí. Tyto potřeby mohou zahrnovat například otázky bezpečnosti, hygieny, zdravotní péče a přístupu k sociálním službám, které jsou pro ženy klíčové, zejména pokud jsou těhotné nebo mají děti. Ženy mají specifické zdravotní a psychologické potřeby, například kvůli reprodukčnímu zdraví, v důsledku zkušeností s násilím nebo zneužíváním. Strategie, které tyto aspekty neberou v potaz, selhávají v poskytování potřebné péče a podpory (Jako doma – Homelike o.p.s., 2013).

Dalším závažným problémem je obecný nedostatek služeb pro ženy bez přístřeší. Týká se to jak nedostatku ubytovacích zařízení výhradně pro ženy, tak absence služeb pro ženy bez přístřeší, které jsou oběťmi domácího násilí. Současná nabídka, kapacita a dostupnost sociálních služeb v ČR na poli problematiky domácího násilí je zcela nedostatečná, což je podrobně popsáno v dokumentu Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030, který zveřejnil Úřad vlády ČR. Dokument poukazuje na alarmující skutečnost, že nedostatek dostupných a kvalitních služeb výrazně snižuje možnosti obětí domácího násilí odejít od násilného partnera do bezpečného prostředí.

V České republice existuje síť intervenčních center v každém kraji, která poskytují základní pomoc při řešení domácího násilí. Avšak i přes tuto základní infrastrukturu zůstává dlouhodobým problémem nedostatek specializovaných pobytových služeb pro oběti domácího násilí. V současnosti je k dispozici pouze pět služeb s celkovou kapacitou přibližně 90 lůžek, což představuje zhruba 30 rodinných míst. Rada Evropy doporučuje minimální standard 1 rodinné místo na 10 000 obyvatel, což by pro Českou republiku znamenalo potřebu více než 1000 míst. V současnosti ČR splňuje pouze 3 % tohoto standardu, s celkovou kapacitou 86 lůžek ve třech utajených azylových domech a dalších 10 lůžek v jiném utajeném bydlení, což znamená, že chybí 91 % doporučené kapacity (Úřad vlády ČR, 2021).

Tato situace není specifická pouze pro ČR, podobné závažné nedostatky se týkají i jiných zemí. Dr. Kesia Reeve (2021) provedla výzkum služeb pro ženy bez přístřeší ve Spojeném království a výsledky byly velmi podobné. Z jejího výzkumu vyplývá, že pouze 10 % služeb pro osoby bez přístřeší nabízí jednopohlavní ubytování pro ženy. Smíšené ubytování může být pro ženy, které zažily násilí, traumatizující a nebezpečné. Nedávný audit služeb pro oběti domácího násilí zjistil, že ve Velké Británii chybí 30 % kapacity v zařízeních pro ženy bez přístřeší. Mnoho zařízení pro ženy, které unikají domácímu násilí, je plně obsazeno a musí odmítnat čtvrtinu žádostí každý den. Tento nedostatek kapacity znamená, že mnoho žen zůstává

bez pomoci a musí zůstat v nebezpečných situacích nebo se uchýlit k bezdomovectví (The Centre for Homelessness Impact, 2021).

Tento nedostatek kapacit je také úzce spojen s nedostatečnou specializací služeb. Mnoho existujících zařízení není schopno poskytovat potřebnou pomoc ženám, které kromě své situace bez přístřeší řeší také téma drogové závislosti. Tyto služby často nemají dostatečné odborné zázemí ani kapacity na efektivní řešení této problematiky, která zahrnuje detoxikaci, léčbu závislosti, psychologickou podporu a dlouhodobou rehabilitaci.

Dalším komplikujícím faktorem je vysoká vstupní bariéra do dostupných služeb. Mnoho zařízení má přísné podmínky pro přijetí, které mohou být pro ženy bez přístřeší se závislostmi těžko splnitelné. Například některá zařízení neumožňují ubytování žen, které jsou aktivně závislé na návykových látkách, nebo mají striktní pravidla týkající se abstinence.

Špatné mapování a nedostatečné údaje o bezdomovectví představují další problém. V ČR neexistuje jednotný a pravidelný národní systém pro sběr a analýzu dat o osobách bez přístřeší. Výzkumy a odhady počtu osob bez přístřeší jsou často založeny na jednorázových studiích nebo ad hoc šetřeních, která nemusí poskytovat komplexní a aktuální přehled o situaci. Podle posledních odhadů se v České republice nachází přibližně 23 830 osob bez přístřeší, z nichž 20 % jsou ženy. Tento odhad zahrnuje jak osoby žijící na ulici, tak ty, které využívají krizové ubytování nebo noclehárny. Data podle pohlaví jsou však stále nedostatečně podrobně sledována (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Tento problém však není specifický pouze pro Českou republiku; podobným výzvám čelí i další země. Například v Rumunsku, které je jednou z partnerských zemí, se neshromažďují žádné národní statistiky o bezdomovectví. Jediná studie, která byla provedena v roce 2004, odhadovala počet osob bez přístřeší mezi 14 000 a 15 000 lidmi. V samotné Bukurešti bylo přibližně 6 000 osob bez přístřeší, včetně tisíce dětí. Tento nedostatek aktuálních a systematických dat komplikuje efektivní plánování a implementaci politik na řešení bezdomovectví (Let's Make The Invisible Visible, 2023).

Ve Spojených státech amerických, kde jsou údaje o bezdomovectví sbírány poměrně pravidelně prostřednictvím ročního sčítání osob bez přístřeší (Point-in-Time Count), stále existují významné mezery. Studie ukazují, že data o bezdomovcích nejsou vždy přesná, zejména co se týče demografických informací, jako jsou pohlaví a etnický původ. Například výzkum publikovaný v roce 2021 odhalil, že údaje o počtu bezdomovců v některých městech jsou neúplné, což má vliv na alokaci zdrojů a efektivitu služeb (National Alliance to End Homelessness, 2024).

Také zákonodárné mezery byly identifikovány jako další klíčový problém. I přes existenci zákona na ochranu před domácím násilím, který je účinný již několik let, stále chybí jednotný a komplexní vzdělávací program pro všechny klíčové složky systému ochrany před domácím násilím. Týká se to nejen policie, soudců, státních zástupců a sociálních pracovníků, ale i dalších aktérů, jako jsou zaměstnanci obecních úřadů či odborníci z neziskového sektoru. Aktuální vzdělávání probíhá spíše na individuální bázi, což může vést k nedostatečnému porozumění problematice domácího násilí (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

Navíc chybí specializované opatrovnické soudy a soudní znalci, kteří by se zaměřovali na problematiku násilí v rodině, a to může negativně ovlivnit správné posouzení a řešení těchto případů. Současná situace, kdy neziskové organizace hrají klíčovou roli ve vzdělávání a poskytování služeb, je neudržitelná, protože jejich kapacity jsou omezené. Pro efektivní ochranu obětí je nezbytné zlepšit spolupráci mezi státními institucemi a neziskovým sektorem a zajistit dostatečné zdroje pro vzdělávání a podporu odborníků, kteří se zabývají případy domácího násilí (Otevřená společnost o.p.s. - Centrum ProEquality 2010).

„Ženy tvoří drtivou většinu obětí genderově podmíněného násilí, jedná se především o trestné činy týrání osoby žijící ve společném obydlí, nebezpečné pronásledování či znásilnění, tedy o násilí se silným zásahem do osobní integrity a lidské důstojnosti. Výzkumy provedené v ČR potvrzují nebezpečné převládající stereotypy ohledně domácího násilí. Velká část české veřejnosti (43 %) je přesvědčena, že některé ženy mají sklon vybírat si za své partnery agresory, a tudíž jsou za svou situaci spoluzodpovědné. Poměrně časté je pak přesvědčení, že oběť nese odpovědnost za svou situaci, pokud se násilné osobě nevzepře (36 %). Tento rozšířený názor o „slabosti“ ohrožených osob, které v patologickém vztahu setrvávají, přispívá k jejich stigmatizaci, vytváří pocit viny za to, v jaké situaci se oběť nachází, a znesnadňuje jí odchod od násilné osoby.“ (Kolektiv Odboru rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR, 2021)

Stigmatizace a stereotypizace žen bez přístřeší představují závažné problémy, které je třeba chápat v kontextu širšího problému genderově podmíněného násilí. Ženy tvoří většinu obětí tohoto druhu násilí, které zahrnuje trestné činy jako je týrání osoby žijící ve společném obydlí, nebezpečné pronásledování či znásilnění. Tyto činy mají hluboký dopad na osobní integritu a lidskou důstojnost obětí. Výzkumy provedené v ČR ukazují, že existují nebezpečné převládající stereotypy ohledně domácího násilí. Například, značná část veřejnosti věří, že některé ženy mají sklon vybírat si agresivní partnery a jsou proto za svou situaci částečně

zodpovědné. Tento názor, že oběť nese odpovědnost za násilí, pokud se násilníkovi nevzepře, je dalším výrazem tohoto předsudku. Tento postoj přispívá k stigmatizaci obětí, což jim vytváří pocit viny za jejich situaci a znesnadňuje jim odchod od násilné osoby.

Tato stigmatizace má zvláštní dopad na ženy bez přístřeší, které jsou obzvláště zranitelné vůči různým formám násilí. Veřejnost často vnímá ženy bez přístřeší jako „jiné“ nebo „méně hodnotné“, což je odráží i ve stereotypch a předsudcích, že si za svou situaci mohou samy. To může zahrnovat přesvědčení, že si vybírají špatné partnery nebo že jsou závislé na návykových látkách z vlastní vůle. Tento pohled nejen zvyšuje stigmatizaci těchto žen, ale také omezuje jejich přístup k potřebné pomoci a podpoře. Když jsou ženy bez přístřeší stigmatizovány, je pravděpodobnější, že se budou cítit izolované a méně ochotné hledat pomoc, což zvyšuje riziko, že zůstanou ve zneužívajících vztazích (Jako doma – Homelike, 2013).

PRAKTICKÁ ČÁST

5. VYSVĚTLENÍ VÝZKUMNÉHO ZÁMĚRU

Ve výzkumu jsem využila kvalitativní přístup a jako techniku sběru dat zvolila polostrukturovaný rozhovor, kterým jsem vedla rozhovory s pracovníky ve službách pro osoby bez přístřeší. Cílem těchto rozhovorů bylo získat komplexní informace o dané problematice.

Kvalitativní výzkumný přístup je převážně založen na indukci, která spočívá v odvozování obecných tvrzení z jednotlivých výroků. Jednotlivé výroky však nepopisují všechny možnosti, a proto mají obecná tvrzení pravděpodobnostní charakter. Kvalitativní metoda však nevyužívá pouze indukci, ale také abdukci a dedukci. Abdukce je metoda, která spojuje jednotlivé části s celkem. Výzkumník přemýšlí nad systémem faktů a poté usoudí, že by všechny fakta dávala smysl, pokud by daná hypotéza byla pravdivá. Dedukce odvozuje závěry z množiny tvrzení, které považuje za pravdivé, a používá se, když chceme nějaký případ podřídít určitému pravidlu. Při kvalitativním výzkumu se tedy nevyužívá pouze indukce, ale jednotlivé metody se střídají (Svaříček; Šed'ová, 2014).

Rozhovor podle předem připraveného návodu obsahuje seznam otázek nebo témat, která jsou pro tazatele zajímavá, což zajišťuje, že se na žádné důležité téma nezapomene. Tazatel má volnost v tom, jakým způsobem rozhovor povede a v jakém pořadí bude otázky pokládat a zjišťovat odpovědi. Tato metoda umožňuje flexibilitu otázek podle situace. Rozhovor s návodem šetří čas, pomáhá udržovat strukturu rozhovoru, ale zároveň poskytuje dotazovanému dostatek prostoru pro vyjádření svých pocitů, připomínek a případných otázek (Hendl, 2012).

Data se v kvalitativním výzkumu analyzují a interpretují hledáním významových vztahů a spojováním deskriptivních kategorií do určitých logických celků (Svaříček; Šed'ová, 2014).

Na základě tématu bakalářské práce a všech okolností, jako jsou například náročná a citlivá témata, jsem vybrala typ polostrukturovaného rozhovoru, který se jevil jako nejefektivnější. Polostrukturovaný rozhovor je výbornou metodou pro získání hlubších a detailnějších informací, zejména při zabývání se náročnými nebo citlivými tématy. Poskytuje určitou strukturu v rozhovoru, ale zároveň flexibilitu, která může vést k objevování nových aspektů tématu.

6. VÝZKUMNÝ CÍL, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cíl BP:

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, zda vybrané organizace poskytující sociální služby osobám bez přístřeší, konkrétně ženám, na území hlavního města Prahy, jsou dostatečně připravené reagovat na potřeby obětí domácího násilí.

Výzkumné otázky:

HVO č. 1 - Jsou vybrané organizace poskytující sociální služby osobám bez přístřeší, konkrétně ženám, na území hlavního města Prahy, dostatečně připravené reagovat na potřeby obětí domácího násilí?

7. TECHNIKA SBĚRU DAT A DESIGN ANALÝZY DAT

Do výzkumné části se zapojilo 9 respondentů z různých služeb pro osoby bez přístřeší na území hlavního města Prahy. Mezi nimi bylo 5 mužů a 4 ženy ve věkovém rozmezí 25 až 45 let, s různou délkou praxe. Všichni působí jako sociální pracovníci, buď v terénních programech, nebo v nízkoprahových komunitních a denních centrech. Tito respondenti byli vybráni díky dlouhodobé spolupráci a osobním zkušenostem s jejich prací. Každý z respondentů podstoupil individuální hloubkový rozhovor, který trval jednu hodinu. Otázky byly navrženy tak, aby odhalily subjektivní názory respondentů na problematiku domácího násilí páchaného na ženách bez přístřeší, a také jejich postupy a strategie při práci s touto cílovou skupinou. Zpočátku se otázky zaměřovaly na pocity a zkušenosti respondentů, poté se přešlo k hodnocení aktuálního systému péče a podpory domácího násilí mezi ženami bez přístřeší a jeho dostatečnost a účinnosti.

Při analýze rozhovorů jsem se snažila zachovat individualitu každého respondenta a zároveň propojit společná data, která jsem získala. Polostrukturovaný rozhovor mi umožnil mít připravenou osnovu, která sloužila jako opora během rozhovoru, ale zároveň mi poskytla flexibilitu věnovat se důležitým tématům, která respondenti zmínili, i když nebyly v osnově zahrnuty nebo byly zmíněny okrajově. Tato flexibilita je zvláště užitečná při analýze politiky, protože každý rozhovor může odhalit nové aspekty problematiky, které lze zahrnout do budoucích rozhovorů. Polostrukturovaný rozhovor tedy poskytuje pevnou strukturu a témata, ale zároveň umožňuje tazateli přizpůsobit otázky aktuálnímu směru rozhovoru. Je však důležité mít dobrou znalost tématu a schopnost se v něm orientovat. I když není žádoucí rozhovor příliš strukturovat, je možné připravit základní sadu otázek, která umožní porovnání dat mezi jednotlivými respondenty (Veselý; Nekola 2007).

8. ANALÝZA ROZHovorŮ

Provedla jsem analýzu devíti rozhovorů, které jsem označila jako rozhovory 1. až 9. Na základě této analýzy jsem identifikovala nadřazená a podřazená témata. Z těch jsem vytvořila tematické okruhy, hlavní témata a podtémata. Přehled těchto témat je uveden v tabulce č. 1 níže a v následujícím textu poskytnu podrobný popis jednotlivých témat spolu s výpověďmi respondentek a respondentů.

Tabulka č. 1- Tematické okruhy, témata a podtémata

TEMATICKÉ OKRUHY	TÉMATA	PODTÉMATA			
Specifika žen bez přístřeší	1. Postavení ženy na ulici/ pohlaví	a. Zranitelnost	b. Násilí	c. Specifické potřeby	d. Stigmatizace
	2. Partnerská dynamika	a. Neuspokojování potřeb	b. Závislost	c. Manipulace	d. Moc
	3. Hlavní výzvy při práci s obětí	a. Demotivace	b. Stud	c. Partner představuje jistotu	d. Negativní zkušenosti
Strategie a postupy pracovníků	1. Důležité prvky při práci s obětí domácího násilí	a. Bezpečí	b. Důvěra	c. Čas	d. Chápavost
	2. Postupy při práci s obětí domácího	a. Naslouchání a podpora	b. Žádná metodika, ale důraz na otevřený dialog	c. Síťování	d. Práce s partnerem
	3. Přístup týmu/zařízení k tématu	a. Spolupráce	b. Supervize/ intervize	c. Strach	d. Nechuf k práci s agresorem
Současný systém péče a podpory	1. Spolupráce	a. Absence služeb	b. Neprovozovanost		
	2. Dostupnost	a. Nedostupnost			
	3. Nedostatky	a. Absence služeb	b. Vysokoprahovost	c. Hranice služby	d. Strach z tématu

Zdroj: vlastní výzkum, 2024

1. Specifika žen bez přístřeší

Prvním okruhem, který z rozhovorů vyplynul, jsou **specifika žen bez přístřeší**. Respondentky a respondenti se zde shodují na tom, že je to samo postavení ženy na ulici, co je činí **zranitelnějšími** a vystavenými **specifickým problémům** oproti mužům. Ženy na ulici čelí vyššímu riziku **násilí a zneužívání**, a musí se vyrovnávat s větším **společenským stigmatem**, zvláště pokud jsou matkami. V důsledku toho je pro ně život na ulici výrazně náročnější a vyžaduje cílenou podporu, která zohledňuje jejich **specifické potřeby**.

Postavení ženy na ulici/ pohlaví

Postavení ženy na ulici, dle respondentů, je specifické a činí je **zranitelnějšími**. Souvisí to s tím, že jsou ženy, tudíž čelí **specifickým problémům a rizikům**, která muži na ulici často nezažívají. V rozhovoru č. 1 respondentka zmínila: „*Postavení ženy na ulici je specifické v tom, co musí zažívat od té mužské většiny... Když se na ulici dostala mladá, pěkná, ne příliš použitá dívka, tak spousta mužů, i vyššího věku, kolem 30-40 let, mělo cíl si z té ženy udělat trofej, dostat ji k sobě, chlubit se tím, že jí mají. Spousta lidí se pak kvůli užívání návykových látek k ní nechová dobře. Zároveň čím méně těch mladých holek je, tím více jsou ohrožené větším množstvím predátorů.*“

Podobné stanovisko můžeme pozorovat i z rozhovoru č. 2: „*Být sama žena na ulici je strašně těžký, mnohem těžší než být jako muž na ulici. Je to strašně smutný, hrozně mě to mrzí, ale prostě tak to je, minimálně v Čechách. Myslím si, že ženy, které jsou samy, musí mít fakt ostré lokty. A ty jemnější ženy, které se dostanou na ulici, zhrubnou, nebo naučí se víc starat o sebe, ale zároveň nechtějí opouštět nějakou jako jistotu, kterou právě často může být ten násilný partner. Nebo si to třeba ani nepřipouštějí, že jsou oběti domácího násilí.*“

Ze stanovisek obou respondentů je tedy patrné, že ženy bez přístřeší čelí specifickým výzvám a nebezpečím, které jsou často spojené s jejich **pohlavím**. Jejich zranitelnost může být zesílena různými formami **násilí** od mužů a **stigmatizací** ze strany společnosti.

Dalším opakovaně zmiňovaným tématem je právě **násilí**. Respondenti se shodují na tom, že násilí je zásadní problém pro ženy bez přístřeší, které čelí nejen **fyzikému**, ale i **sexuálnímu násilí**, a to převážně ze strany mužů. Tato situace je zvláště závažná pro ženy,

keré nejsou na ulici samy a jsou součástí partnerských nebo skupinových vztahů, kde je **násilí** běžné. Respondent č. 4: „S násilím se v terénu setkáváme běžně, řekl bych, že hodně často. Pokud ta žena nežije sama na ulici, pokud má nějakého partnera nebo se pohybuje v nějaké skupině, tak tam to násilí většinou probíhá či probíhalo. Alespoň nějakou zkušenost má vždy.“

Respondentka č. 1: „Ženy často musí řešit sexuální násilí. Ne, že by se též nemohlo týkat i mužské skupiny, ale podle mého názoru se týká velké části žen, a myslím si, že mezi muži se to neděje tak často. Zároveň si myslím, že na mužích páchají to násilí převážně jiní muži a na ženách též převážně muži. Tudíž ty pachatelé jsou většinou muži, málokdy jsou to ženy.“

Dále z rozhovorů vyplývá, že ženy bez přístřeší čelí výrazné **stigmatizaci, společenskému odsouzení a stereotypům**, které jsou hluboce zakořeněné ve společenských normách a očekáváních. Ženy na ulici jsou pod větším tlakem než muži, protože jejich selhání v tradičních rolích je veřejností vnímáno přísněji, viz respondentka č. 1: „Postavení ženy na ulici je specifické v tom, co musí zažívat od té mužské většiny, také v tom, jak se na ní kouká veřejnost. Přeci jen když muž opustí svůj život a svou rodinu, tak se na to společnost nekouká tak špatně jako když matka opustí své děti. Je na ní více pohlíženo skrz prsty, protože nezvládla tu svou roli. Ty problémy jsou také specifické.“

Respondenti zdůrazňují, že ženy bez přístřeší jsou často obětí stereotypních očekávání, co by měly a neměly dělat. Tyto **stereotypy** vedou k tomu, že na ně společnost klade vyšší nároky, které jsou často nereálné, zvláště v jejich situaci. Ženy bez přístřeší jsou tedy nuceny se vyrovnávat s dvojitým břemenem – nejen s těžkostmi života na ulici, ale i s **předsudky** a odsuzováním ze strany veřejnosti. Respondent č. 2: „Nechci být stereotypní, ale myslím si, že ženy bez přístřeší, celková cílová skupina mezi 30 až 50 lety, vycházejí z jiných sociálních standardů, a díky tomu si myslím, že tam jsou stereotypy, co žena by měla dělat a co žena by neměla dělat. To znamená i ty nároky společnosti, i vlastně od té ženy samotné, tam fungují. Jako že by žena měla vařit a muž by měl se starat o dřevo a chodit do práce.“

Respondentka č. 9: „Ta naše cílová skupina (ženy bez přístřeší) je velmi marginalizována a připadá mi, jak kdyby to bylo společností přijímáno jako normální, že se jim děje tohle násilí.“

Respondentka svým komentářem naznačuje, že společenské vnímání žen bez přístřeší je nejen plné předsudků, a také lhostejnosti k jejich utrpení. Můžeme tedy říci, že **stigmatizace**

přispívá k jejich **zranitelnosti** a izolaci, což dále ztěžuje jejich situaci a možnosti najít kýženou podporu a péči.

Jedinečné a specifické potřeby, které je také třeba zohlednit při poskytování pomoci, viz. respondentka č. 3: „*Ženy bez přístřeší mají jiná specifika potřeb, co se týče hygieny, menstruačních pomůcek. Myslím, že obecně se o menstruační chudobě mluví hodně málo, ale u žen bez přístřeší je to ještě o něco zapeklitější situace.*“ Tato oblast je často opomíjená, ale pro ženy je naprosto zásadní pro udržení důstojnosti a zdraví.

Respondent č. 5: „*Ženy mají specifitější potřeby, které při práci s nimi musí být zohledňovány. Jsou brány jako to citlivější pohlaví a je třeba k nim tak přistupovat.*“ Zde respondent zdůrazňuje, že ženy jsou vnímány jako citlivější pohlaví, což činí jejich život na ulici obzvláště náročným. **Specifické potřeby** žen, včetně těch, které souvisejí s jejich fyzickým a emocionálním zdravím, znamenají, že musí čelit mnohem větším výzvám než muži ve stejné situaci. Tato specifika vyžadují cílené a citlivé přístupy při poskytování podpory a pomoci ženám bez přístřeší.

Partnerská dynamika

Vztahy osob bez přístřeší jsou dle respondentů ovlivněny řadou faktorů, které zahrnují **environmentální podmínky, emocionální stavy a závislosti**. Partnerské dynamiky jsou často komplikované tím, že **nedostatek základních potřeb, stres, užívání návykových látek a závislost** mohou zhoršit **psychické a emocionální zdraví** obou partnerů. Na problematiku naráží respondent č. 4: „*Myslím si, že vztah osob bez přístřeší dost ovlivňuje fakt, že ti lidé dost často nemají zabezpečené svoje potřeby. V té pyramidě potřeb nejsou zabezpečeny ty nejzákladnější potřeby. Vyskytují se tam závislosti, abstinční příznaky, nemají cigarety atd. Tím, že nejsou v pohodě, tak vnímám, že tam nemusí být takový prostor zaměřit se na budování toho vztahu a může to tam být emočně vypjatější.*“ A také respondentka č. 7: „*Za mě nejvíc vztah osob bez přístřeší ovlivňuje prostředí, ve kterém se pár nachází. Pohybují se mezi ostatními lidmi bez přístřeší, užívají návykové látky, nedostává se jim moc kvalitního spánku. To může vést ke spuštění duševních onemocnění nebo prostě ke vzniku dlouhodobějšího stavu psychické nepohody. A to jde pak na vztahu poznat, když se ani jeden z nich necítí dobře.*“ Můžeme tedy konstatovat, že všechny tyto faktory mohou utvářet napětí a násilí ve vztazích.

Závislost na partnerovi a na návykových látkách je dle respondentů běžná a může ženám ztížit rozhodnutí opustit nebezpečný vztah, i když jsou v něm vystaveny **násilí**. Respondentka č. 7 na téma nahlíží následovně: „Často se ve své praxi setkávám s tím, že ženy na ulici jsou závislé. Většinou je tam kombinace závislosti na partnerovi a návykových látkách. Nedovede si představit, že by byla bez něj, protože je na něm závislá finančně, a on ještě bývá ten, kdo pořizuje právě ty látky, a tím ji určitým způsobem drží v šachu.“

Partnerské vztahy na ulici mohou přinášet i **praktické výhody**, jako je materiální zabezpečení a **bezpečí**, což může motivovat ženy k setrvání ve vztahu i přes jeho negativní aspekty. Respondent č. 6: „Partnerský vztah na ulici má nějaké svoje výhody, a to i když je násilný. Muž dost často dokáže zabezpečit nějaké materiální potřeby, dokáže zajistit nějaké bezpečí před ostatními na ulici. Taky to, že žijí dva, je vlastně výhoda. Jeden může být u stanu a hlídat jejich věci a druhý právě shánět prostředky. Odejít z tohoto vztahu pak může být pro ženy nevýhodné. Nám to ženy prezentují dost často tak, že je partner sice mlátí, ale že si bez něj nedokážou představit život.“

Moc v těchto vztazích je často nerovnoměrně rozložena, přičemž muži často vykazují **dominantní roli**. Respondent č. 8: „Myslím, si, že u vztahů partnerů bez přístřeší je více rozložená moc, je tam vždy nějaká dominance. Z mojí zkušenosti je to častěji muž, kdo má tu nadvládu nad partnerkou.“ A respondent č. 4: „Ve velké části ten muž se vnímá jako silnější v páru. Když to rozkryjeme, tak je to obráceně samozřejmě. Podle mě se nakonec ukazuje při nějaký dlouhodobější práci, že ta žena je silnější, že to tam drží. Ale ten transparent je jako na druhou stranu.“

Manipulace je běžná, respondenti se často odkazují na zkušenost, kdy ženy byly zmanipulovány k tomu, aby zůstaly v násilném vztahu kvůli pocitu existenční závislosti a nízkému sebevědomí. Celkově jsou partnerské vztahy osob bez přístřeší často charakterizovány složitými dynamikami a významnými problémy v oblasti **závislosti, manipulace a základních potřeb**. Respondentka č. 1: „Bohužel jsou ženy často natolik zmanipulované a mají natolik zničené sebevědomí... do toho se prostě nachází v tak špatné situaci, že jsou na partnerovi existenčně závislé a mají pocit, že se nějakým způsobem o něj partner stará. Nejsou tedy ochotné to řešit, protože je partner přesvědčí o tom, že bez něj by to nezvládly. Vnímají tedy, že to není úplně v pořádku, ale nechtějí to řešit, aby o něj nepřišly.“

Hlavní výzvy při práci se ženou bez přístřeší

Díky identifikaci faktorů, které ovlivňují partnerské vztahy osob bez přístřeší, respondenti pojmenovali **hlavní výzvy**, které s sebou práce s ženami nese. Tyto faktory zahrnují environmentální podmínky, emocionální problémy a závislosti, které formují povahu vztahů. Na základě této povahy vztahů mohou respondenti identifikovat specifické problémy, které jsou charakteristické pro vztahy bez přístřeší, a které mohou ztížit práci se ženami v těchto situacích.

Ženy bez přístřeší, které jsou oběťmi domácího násilí, často čelí **demotivaci** při hledání pomoci z několika důvodů. Prvním je strach, že přijdou o i to málo, co mají, což může být například **jistota materiálního zajištění nebo emocionální podpory**, kterou jim násilný partner poskytuje. Tento strach je často silnější než touha opustit násilný vztah. Respondent č. 2: *„Z mojí zkušenosti je to strach, že přijde o něco málo, co vlastně má, o tu nějakou jako jistotu. Nechtějí opouštět nějakou jako jistotu. Nebo si to třeba ani nepřipouštějí, že jsou oběti domácího násilí.“*

Dalším faktorem je stigma a společenské vnímání, kdy násilí je často považováno za jejich **vlastní chybu** a ženy se **bojí odsouzení** nebo nepochopení ze strany okolí. Tento tlak může vést k tomu, že ženy svou situaci nechtějí řešit a raději se jí snaží skrýt. Viz. rozhovor č. 9: *„Mám pocit, že ženy často svojí situaci řešit téma nechtějí. Je to hlavně kvůli tomu, jak je problematiku společensky nahlíženo. Je to takový obecný vztah k násilí – že si za to ta žena může sama. Je to obecně vnímáno jako hanba.“*

Negativní zkušenosti s hledáním pomoci také hrají významnou roli. Když ženy narazí na **neúspěšné pokusy** o získání azylu nebo jiné formy podpory, cítí se beznadějně a demotivovaně. Tyto zkušenosti je mohou odradit od dalšího hledání pomoci, protože **ztrácejí víru** v to, že by jejich situace mohla být skutečně vyřešena. Respondent č. 6: *„Jednou jsme řešili situaci s klientkou bez přístřeší, kdy ji její partner napadl, měla viditelné znaky od škracení a bála se o svůj život. Kontaktovali jsme společně azylový dům s utajenou adresou, protože měla pocit, že kdyby zůstala někde poblíž partnera, tak to skončí smrtí. Nepřijali ji z toho důvodu, že by ji ten azyl mohli poskytnout pouze na pár dní, a to by její situaci nevyřešilo, protože by pak stejně neměla kam jít. Klientka už po téhle zkušenosti nepřišla.“*

2. Strategie a postupy

Tento okruh se zaměřuje na strategie a postupy, které pracovníci využívají při práci se ženami bez přístřeší, jak byly popsány respondenty v rámci výzkumu. Respondenti zdůraznili význam vytváření **bezpečného a příjemného prostředí**, kde se ženy mohou cítit komfortně a otevřeně. Důležité je **budování důvěry** prostřednictvím **naslouchání a oceňování** sdílených zkušeností. **Efektivní využívání času** je také klíčové, kdy pracovníci poskytují podporu v omezeném čase a následně klientky odkazují na další služby.

Respondenti rovněž poukázali na strategii netlačení žen k odchodu od partnera, což **respektuje jejich autonomii a rozhodnutí**. V případech, kdy je přítomen násilný partner, je důležitá **izolace partnera** při konzultacích. **Sítování a poskytování informací** o dalších dostupných službách je rovněž nezbytnou součástí práce s těmito klientkami.

Důležité prvky při práci s obětmi domácího násilí

Dle respondentů je důležité vytvářet příjemné a **bezpečné prostředí**, kam se mohou ženy přijít svěřit a odpočinout si od každodenní rutiny. Tento prostor jim poskytuje alespoň dočasný únik od stresujícího prostředí ulice. Rozhovor č. 9: *„Snažíme se tu vytvářet nějaké příjemné prostředí, kam si mohou ženy přijít odpočinout od té denní rutiny.“*

Budování **důvěry** je mezi respondenty a klientkami je klíčové. Pracovníci naslouchají a oceňují sdílené zkušenosti, čímž podporují otevřenou komunikaci a poskytují emocionální podporu. Respondentka č. 7 zdůrazňuje, že **důvěra a čas** jsou nezbytné pro efektivní řešení situací obětí: *„Bez důvěry a času nic řešit nejde. Tyto situace jsou vždy běh na dlouhou trať, je to hodně složitá tematika, musíme dát té oběti prostor a do ničeho ji netlačit. I když to je občas těžké.“*

Chápavost: Respondenti přistupují k ženám s **chápavostí a empatií**, respektují jejich autonomii a rozhodnutí. To zahrnuje i strategii netlačení žen k odchodu od partnera, což může být důležité pro jejich pocit kontroly nad vlastní situací. Respondentka č. 1: *„aby na tom šlo nějak efektivně pracovat, tak člověk potřebuje hlavně čas o samotě s danou ženou. Hodně ji naslouchat, nesoudit, neříkat ji rovnou, že by od partnera měla odejít. Člověk, který to vidí z venku, tak je schopný rozpoznat nebo má pocit, že ví, co by pro tu ženu bylo dobré, ale ona má zase jinou představu o tom, co je pro ni dobrý. Pracovník pak musí vnitřně poklesnout na úroveň klientky a být bez toho odsouzení muže. To může být kámen úrazu.“*

Postupy při práci s obětí domácího násilí

Respondenti zdůrazňují důležitost **naslouchání a poskytování emocionální podpory** klientkám. Pracovníci se snaží vytvořit příjemné a bezpečné prostředí, kde ženy mohou otevřeně sdílet své zkušenosti. Například, respondentka č. 9 uvedla, že: *„Snažím se tam prostě být pro tu ženu, naslouchat a oceňovat za to, že se mi svěřuje. Týmově to ale máme nastavené tak, že na každou ženu máme max. půl hodiny. Máme to časově ohraničené, takže ji nevěnuji třeba dvě nebo tři hodiny. Když už ale cítím, že by tu péči potřebovala, tak se jí snažím odkázat na nějakou službu, která tu kapacitu má.“*

Ve spoustě případech respondenti **nemají přesnou metodiku**, ale kladou důraz na **otevřený dialog** s klientkami. Respondent č. 3 zmínil, že: *„Žádnou metodiku zpracovanou nemáme, pro nás je vlastně dost důležité o tom se ženou začít mluvit. Jsou případy, kdy je to zjevné, a když se na to doptáváme, tak nám to neřekne. Nejdůležitější je tedy najít nějaký prostor, bezpečné prostředí, kde o tom mluvit.“*

Sítování a poskytování informací jsou také důležité strategie. Pracovníci se snaží propojit klientky s dalšími službami a organizacemi, které mohou poskytnout potřebnou pomoc. Respondent č. 5 uvedl, že je důležité nabídnout ženám informace a **odkázat je na služby, které mají kapacitu se tématy zabývat do hloubky a dlouhodobě**. *„Vnímám to tak, že poskytujeme ženám spíše tu podporu ve formě, vyslechnutí, nějakého stabilního bodu, který ony nemají a poté hlavně sítování a poskytování informací, které jim často chybí. Možná to žena ze začátku může vnímat tak, že se jí snažíme někam přehodit, proto je ale důležité vysvětlit, že je téma nad naše možnosti a že si zaslouží, aby téma s ní někdo řešil systematicky a dlouhodobě. V terénu, když se vidáme třeba jednou za měsíc, to nejde.“*

Jako další zásadní strategii je práce s **partnerem oběti**. Pokud je známo, že ve vztahu existují problémy, pracovníci se snaží partnery **izolovat** nebo domluvit schůzky bez jejich přítomnosti. To umožňuje ženám otevřeně hovořit o svých problémech bez přítomnosti partnera. Tento přístup je důležitý pro zajištění bezpečí a pohodlí klientek během konzultací. Respondent č. 4: *„Když víme, že je ve vztahu nějaký problém mezi partnery, tak se snažíme toho muže nějak izolovat nebo domluvat schůzky bez něj. Většinou to děláme tak, že jeden pracovník se baví s mužem o nějakých tématech a druhý pracovník s tou ženou právě řeší témata, která nechtějí projednávat před ním.“*

Přístup týmu/zařízení k tématu

Respondenti zmiňují různé úrovně **spolupráce** s dalšími organizacemi a službami. Někteří poukazují na to, že i když existují návazné služby, často chybí úzké vztahy mezi nimi. Například, respondent č. 4 uvedl: „*Víme o nějakých návazných službách, kam klientky odkazovat, ale nejsme s nimi vyloženi v kontaktu.*“ Podobné tvrzení zmínil i respondent č. 2: „*Nejčastěji odkazujeme na ROSU. Žádné úzké vztahy tam nejsou, ale návaznost služeb ano.*“

Respondenti vnímají **supervizi a intervizi** jako nástroje, důležité pro zajištění kvalitní péče a podpory pracovníků. Respondenti zdůrazňují, že pravidelná supervize pomáhá řešit obtížné situace a poskytuje pracovníkům prostor pro sdílení zkušeností a získávání zpětné vazby. Tato podpora je klíčová pro zvládnání náročných situací spojených s prací s oběťmi domácího násilí. Respondent č. 8: „*Určitě je nejlepší obrátit se na tým, když se ocitnu v nějaké slepé uličce. Při intervizi to pojmáme spíš jako edukativně, snažíme se o té problematice vzdělávat. Při supervizi řešíme konkrétní případy. Každopádně jsou to skvělé nástroje k tomu, jak některé věci dostat ze systému, a ještě na to získat jiné perspektivy od ostatních členů týmu.*“

Strach je významným faktorem, který ovlivňuje práci s oběťmi domácího násilí. Respondenti uvedli, že ženy se často bojí opustit svého partnera kvůli ztrátě jistoty a obavám z následků. Tento **strach** se může přenášet i na pracovníky, kteří se **obávají spustit procesy**, které by mohly mít nepředvídatelné důsledky. Například, respondent č. 5 uvedl, že: „*Vím, že jsou tací v týmu, kteří se do těchto témat neradi pouští. Mají strach, že spustí něco, co bude nad jejich možnosti a nebudou to umět zastavit.*“ Podobné tvrzení přináší i respondentka č. 1: „*Je to velmi těžké téma pro tým, protože se tam balancuje na hraně toho, co je náplní práce terénních pracovníků nebo co už je náplní nějaké hlubší psychoterapeutické péče, do které se terénní tým nemusí chtít pouštět.*“

Někteří respondenti také vyjádřili **nechuť k práci s agresory**, což může být důsledkem jejich zkušeností a osobních přesvědčení. Tato nechuť může ovlivnit jejich přístup k řešení situací, kdy je nutné pracovat i s partnerem oběti. Někteří pracovníci se snaží najít způsoby, jak pracovat s oběťmi bez přítomnosti agresora, což může být výzvou, ale je to považováno za důležité pro zajištění bezpečí a komfortu klientek. Respondent č. 2 vysvětluje, jak to vnímá on: „*Myslím si, že velká výzva je neklonit se nebo zůstat mezi těmi lidmi pořádně, se stejnými příležitostmi. To je pro mě minimálně výzva. Nedělat koalice s klientkami. A já mám ještě pocit, že to je takový téma, do které se nikomu moc nechce. Všichni s toho mají hrozný strach, že*

spustí něco, s čím si pak nebudou pak moc vědět rady. Já mám pocit, že to je téma jakýkoliv jiný, takže by se tím tak mělo nakládat.“

3. Současný systém péče a podpory

Poslední tematický okruh se zaměřil na hodnocení současného systému péče a podpory. Cílem bylo zjistit, jak respondenti vnímají aktuální situaci v této oblasti – zda je péče efektivní či nikoli, a z jakých důvodů. Diskutovali jsme **spolupráci s místními organizacemi**, její funkčnost a **dostupnost služeb**. Poté jsme se zaměřovali na **identifikaci nedostatků**, které podle respondentů mají na problematiku největší dopad. Na závěr respondenti popsali, jak by měla vypadat **ideální služba, která by řešila identifikované nedostatky**.

Spolupráce

Respondenti uvádějí, že ačkoli existují návazné služby, často **nejsou v přímém kontaktu**. Proto hodnotí spolupráci mezi organizacemi jako problematickou kvůli **neprovázanosti služeb**. K tématu se vyjádřila respondentka č. 7 následovně: *„Asi si ani nevybavuju, že bychom měli nějakou pozitivní zkušenost se spoluprací s nějakou organizací.“*

Dostupnost

Respondenti vnímají, že dostupnost služeb pro ženy, které jsou oběťmi domácího násilí, je **nedostatečná**. Hovoří teda spíše o **nedostupnosti**. Respondent č. 6: *„Vždy, když je žena rozhodnutá od partnera odejít, tak nabízíme možnosti. Bohužel ty možnosti návazných sociálních služeb nejsou úplně přesvědčivé pro tu oběť. Žena může třeba využít možnost krizového bytu, ale tam může být pouze 4 dny, ale už není jasné, co potom.“*

Respondent poté navazuje: *„Péči vnímám určitě jako nedostatečnou. Myslím, že tu chybí nějaká možnost ubytování na delší dobu, s nějakým výhledem jistoty. S výhledem nějaké jistoty. Když už se ta žena vzdá veškerých jistot, kterých má, tam aby tam byla nějaká jistota, kterou to může vyvážit. Neměla by tam chybět také psychologická podpora.“*

Dále se k tématu respondentka č. 9 vyjádřila následovně: *„Nemyslím si, že je aktuální podpora dostatečná. Kapacity organizací nejsou moc velké, a ty ženy potřebují všestrannou péči – péče o duševní zdraví, psychiatrickou péči. I když tu nějaké organizace jsou, které se o to snaží, pořád mají ten práh nastavený moc vysoko pro tyto ženy. Kdyby byla dostupnější péče*

o duševní zdraví, tak by to byl super krok. Nevnímat ty věci tak odděleně. Reforma psychiatrické péče u nás moc nejde, stagnuje a nevyplácá to, že by se to mělo zlepšovat.“

Nedostatky

Všichni respondenti zdůrazňují, že služby pro ženy bez přístřeší a oběti domácího násilí jsou **nedostatečné**. **Kapacity** organizací jsou **omezené** a ženy potřebují všestrannou péči včetně péče o duševní zdraví a psychiatrické péče. Respondentka č. 7: *„Cítím, že máme hrozně omezený pole působnosti, a že je to pak nechávané dost na těch ženách, které se toho můžou bát nebo si tím nechtějí procházet samy.“*

Řada respondentů hovoří též o **úplné absenci služeb**, např. respondentka č. 1: *„S žádnými návaznými organizacemi nespolupracujeme, i když se v tom snažíme vzdělávat. Nemyslím si, že by tady u nás existovala nějaká organizace, která by uměla pracovat a byla cíleně zaměřená na ženy, které si procházejí násilným vztahem a jsou zároveň na ulici a třeba i uživatelky. Tyhle ženy nemají žádnou specifickou službu, proto mě ani nenapadá, na koho se obrátit. Je spousta organizací, které se zabývají násilím na ženách, i spousta organizací, které se zabývají bezdomovectvím žen. Také právní organizace, ale není nikdo, kdo by měl specificky vše v jednom“*

Některé organizace mají nastavený příliš **vysoký práh** pro přijetí klientek, což ovlivňuje přístup žen k využívání služeb a k říkání si o pomoc. Například respondentka č. 9 zmínila: *„To je trošku problematické téma. Vybavuji si, že spolupráce třeba s ProFemem byla docela problematická, protože mají moc vysoký práh. S našimi klientkami nechtěli/neuměli spolupracovat. Mám tu zkušenost, že je posílali pryč.“*

Práce v nízkoprahových službách je **omezena časem**, který mohou pracovníci věnovat klientkám. **Podpora je limitovaná** na krátkodobé intervence a síťování, což ne vždy odpovídá potřebám klientek. Respondent č. 6: *„Vždy, když je žena rozhodnutá od partnera odejít, tak nabízíme možnosti. Bohužel ty možnosti návazných sociálních služeb nejsou úplně přesvědčivé pro tu oběť. Žena může třeba využít možnost krizového bytu, ale tam může být pouze 4 dny, ale už není jasné, co potom.“*

Respondenti se domnívají, že situace žen bez přístřeší se nezlepší, pokud se nezajistí péče a služby, které budou **lépe odpovídat jejich specifickým potřebám** a cílové skupině, a které budou schopné **pružněji reagovat** na jejich zvláštní potřeby.

Respondentka č. 9: „*Pomohl by i jiný pohled na osoby bez přístřeší obecně, protože kdyby měli lepší sociální podporu, jednodušší přístup k bydlení, ke zdravotní péči a sociálním dávkám. To je prostě základ. Pak by měli větší kapacitu pečovat o svoje vztahy.*“

Respondentka č. 1: „*Představovala bych si azylový dům s utajenou adresou, který by byl zároveň spojený s detoxem. Fungoval by tam multidisciplinární tým: zdravotníci, psycholog, psychiatr, právník, sociální pracovník. Místo, kam by se ženy nemusely bát přijít bez detoxu. Protože nástup pro ženu do sociálního zařízení, když by musela dodržovat nějaké pravidla, jako být bez drog, je fakt těžké, proto je potřeba myslet i na tyhle lůžka. Zároveň čekací doba na detox je opravdu dlouhá. V momentě, kdy je rozhodnutá, že do toho půjde a je motivovaná, tak jí to nevydrží měsíc, protože je stále v přítomnosti partnera, a ten ji přemluví k tomu, aby zůstala. Proto potřebujeme nějaké místo, kam můžou ženy jít rovnou.*“

9. INTERPRETACE DAT

Tato kapitola je věnována souhrnu výsledků výzkumu, a především odpovědi na HVO. Bakalářská práce se zabývá problematikou domácího násilí páchaného na ženách bez přístřeší, výzkum byl zaměřen na problematiku v kontextu nízkoprahových služeb a na to, jak jsou služby připravené reagovat na potřeby této specifické cílové skupiny. Data, která byla sesbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníci a pracovníky, které v daných službách pracují, byla zpracována podle tematické analýzy. Důležitá data, která vychází z výpovědí respondentů, jsou rozdělena na témata. Díky těmto tématům bylo umožněno odpovědět na hlavní výzkumnou otázku.

HVO č. 1 - Jsou vybrané organizace poskytující sociální služby osobám bez přístřeší, konkrétně ženám, na území hlavního města Prahy, dostatečně připravené reagovat na potřeby obětí domácího násilí?

Ze závěrů výzkumu můžeme konstatovat, že vybrané organizace na území hlavního města Prahy nejsou dostatečně připravené reagovat na potřeby obětí domácího násilí mezi ženami bez přístřeší. Všechny 9 respondentů označilo dostupnou péči pro tyto ženy jako nedostatečnou a spolupráci s ostatními organizacemi na pomezí problematiky jako limitovanou a neprovázanou. Dostupnost služeb je rovněž značně nedostatečná, přičemž chybí specializované služby a existují výrazné nedostatky, jako je např. vysokoprahovost. Ve většině případů organizace nepoužívají žádnou metodiku a řada respondentů poukazuje na přítomný strach z otvírání témat této problematiky, což by mohlo vyplývat z nedostatku specializace.

10. DISKUSE

Z výzkumu vyplynulo, že vybrané organizace na území hlavního města Prahy nejsou dostatečně připravené reagovat na potřeby žen bez přístřeší, které jsou oběťmi domácího násilí. Toto zjištění podporují odpovědi všech devíti respondentů, kteří shodně označili dostupnou péči pro tyto ženy za nedostatečnou a spolupráci mezi organizacemi za omezenou a neprovázanou.

Služby pro ženy bez přístřeší jsou výrazně nedostatečné. Chybí specializované služby a dostupné možnosti jsou charakterizovány vysokými vstupními bariérami. To znamená, že mnoho žen nemůže využít dostupné služby kvůli přísným pravidlům a podmínkám, které musí splňovat. Organizace často nemají žádnou metodiku pro práci s touto specifickou cílovou skupinou, což vede k obavám z řešení tohoto problému a nedostatečné specializaci v této oblasti.

Nedostatky v systému služeb jsou také ovlivněny širším sociálním a institucionálním kontextem. Ženy bez přístřeší patří mezi nejzranitelnější skupiny ve společnosti a čelí nejen extrémní formě sociálního vyloučení, ale také specifickým formám násilí a diskriminace. Toto násilí je často intenzivnější a častější než u jiných skupin, což ztěžuje jejich situaci a možnosti úniku z násilných vztahů.

Můžeme říci, že se v tomto případě jedná spíše o systémový problém. Nedostatky v připravenosti organizací, omezená a neprovázaná spolupráce, nedostatečná dostupnost služeb, nedostatek specializovaných služeb ukazují na hlubší strukturální problémy v systému péče o ženy bez přístřeší, které jsou oběťmi domácího násilí. Tato omezení a výzvy naznačují potřebu rozsáhlejších změn a zlepšení na úrovni celého systému sociálních služeb.

Respondenti navrhli několik opatření, která by mohla zlepšit situaci žen bez přístřeší čelících domácímu násilí. Patří sem například vytvoření azylových domů s utajenou adresou a multidisciplinárním týmem zahrnujícím zdravotníky, psychology, psychiatry, právníky a sociální pracovníky. Taková zařízení by měla nabízet i detoxifikační služby, aby ženy mohly získat potřebnou pomoc bez obav z přítomnosti násilného partnera.

ZÁVĚR

Problematika domácího násilí páchaného na ženách bez přístřeší je velmi choulostivé a mnohými nepochopené téma. Tyto ženy čelí specifickým rizikům a výzvám, které jsou mnohdy přehlíženy v rámci tradičního pohledu na domácí násilí a bezdomovectví. Zásadním aspektem této problematiky je však vysoká míra genderově podmíněného násilí, které ženám bez přístřeší komplikuje cestu k opětovnému začlenění do společnosti. Výzkum potvrdil, že násilí je běžným jevem, s nímž se ženy bez přístřeší často setkávají, a mnohdy bývá příčinou jejich prvotního ocitnutí se na ulici. Tento jev se bez potřebné péče a pomoci stává trvalou součástí jejich života.

Teoretická část práce nabízí detailní vhled do problematiky bezdomovectví, se zvláštním zaměřením na ženy bez přístřeší, které jsou zároveň oběťmi domácího násilí. Kapitola o bezdomovectví mapuje jeho typologii, současné trendy a příčiny, v neposlední řadě prevencí. Dále se zabývá specifiky ženského bezdomovectví, kde jsou zdůrazněny unikátní výzvy, kterým tyto ženy čelí, včetně vysokého rizika násilí a sociálního vyloučení. Kapitola o domácím násilí poskytuje legislativní rámec v České republice a popisuje formy a aktéry partnerského násilí. Také se věnuje metodikám práce s ženami bez přístřeší a identifikuje specifika partnerských vztahů osob bez přístřeší a nedostatky v aktuální síti pomoci.

Praktická část práce se zaměřuje na analýzu nízkoprahových sociálních služeb na území hlavního města Prahy. Výzkum byl proveden prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky organizací poskytujícími služby osobám bez přístřeší. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že tyto organizace nejsou dostatečně připraveny reagovat na specifické potřeby žen, které jsou oběťmi domácího násilí.

Výsledky výzkumu ukazují na potřebu hlubšího pochopení a systematického přístupu k problematice násilí na ženách bez přístřeší. Budoucí výzkum by měl zahrnovat více organizací a pokrývat širší geografickou oblast, aby poskytl komplexnější obraz o potřebách a možnostech této specifické skupiny. Pro praxi je klíčové zavést specializované programy a služby, které budou reagovat na specifické potřeby žen bez přístřeší a zajistit, aby tyto služby byly snadno dostupné a bezpečné.

K řešení této komplexní problematiky je nezbytné přistupovat s důrazem na koordinaci mezi různými sektory, včetně zdravotnictví, sociálních služeb, právních institucí a neziskových organizací. Je nutné zvýšit kapacity specializovaných služeb, včetně vytvoření bezpečných ubytovacích zařízení, která by mohla poskytnout útočiště ženám bez přístřeší, a to zejména

těm, které jsou oběťmi násilí. Rovněž je důležité rozvíjet preventivní programy zaměřené na prevenci násilí a podporu duševního zdraví a genderově informované péče.

Celkově je nezbytné posilovat společenské povědomí o problému ženského bezdomovectví a odstraňovat stigmatizaci a stereotypizaci, které tuto skupinu zasahují. Pouze koordinovaný a holistický přístup může zajistit, že ženy bez přístřeší získají potřebnou pomoc a podporu na své cestě k lepšímu životu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALLEN, M., BENJAMINSEN, L., O'SULLIVAN, E., a PLEACE, N. 2020. Ending Homelessness? The Contrasting Experience of Denmark, Finland and Ireland (Bristol: Policy Press).

ARENDOVÁ, Hannah, O násilí, Praha: Oikoymenh

BARROW, Susan. 2004. Women. David Levinson (ed.). Encyclopedia of homelessness. London: Berkshire Publishing Group LLC, ISBN 0-7619-2751-4.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena, MACKOVÁ, Kateřina, WÜNSCHOVÁ, Petra, BLÁHOVÁ, Kateřina. 2009. Domácí násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám. Praha: Acorus, o.s. ISBN 978-80-254-5422-0.

BUSSKOTE, Andrea. 2008. Z pekla ven: Žena v domácím násilí. Brno: Computer Press, 176 s. ISBN 978- 80-251-1786-6.

ČÍRTKOVÁ, L. 2002. Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie. MJF. ISBN: 80-86284-19-0.

ČÍRTKOVÁ, L. 2004. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-86-.

FLATOW, R. B., BLAKE, M. & HUANG, L. N. 2015. SAMHSA'S Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach in Youth Settings. *Focal Point*, 29, s. 32–35.

HAASOVÁ, J. 2005. Jak žijí v Olomouci ženy bez domova. Univerzita Palackého- Olomouc. ISBN: 80-244-1238-1.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. 2004. Manuálek o násilí. NCO NZO Brno. 83 s. ISBN 80-7013-397-X.

HRADEČTÍ, V. a I. 1996. Bezdomovství – Extrémní vyloučení. Naděje, o.s., Praha. ISBN 80-902292-0-4.

KOLÁŘOVÁ, Jitka a Eliška ČERNÁ, ed. Stojíme na jejich straně! ...protože dvě jsou více než jedna: závěrečná výzkumná zpráva o ženském bezdomovectví a násilí. [Praha]: Jako doma – Homelike, 2016. ISBN 978-80-905743-3-5.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN isbn:978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003 ISBN 80-717-8548-2.

MARVÁNOVÁ VÁRGOVÁ, Branislava. 2007. Partnerské násilí odchodem nekončí. Právo a rodina, Roč. 9, č. 12, ISSN 1212-866X.

MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava, POKORNÁ, Dana, TROUFALOVÁ, Marie. 2008. Partnerské násilí. Praha: Linde. ISBN 978-80-86391-23-6.

MOSS, Kate, SINGH, Paramjit. 2015. Women Rough Sleepers in Europe -Homelessness and Victims of Domestic Abuse. Policy Press and Bristol University Press. ISBN 978-1447317098.

PĚNKAVA, P. 2019. Sociální aspekty stárnutí u osob bez domova v souvislosti se systémovými opatřeními v Praze. Disertační práce.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. 2011. Domácí násilí – kontext, dynamika a intervence. Portál, s.r.o., Praha. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠPATENKOVÁ, N., KOBRLE, L., KASALICKÁ, J. 2011. Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence Praha. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál ISBN:978-80-262-0644-6

TILLY, Charles. 2006. Politika kolektivního násilí. Praha: SLON. ISBN 80-86429-60-1.

VESELÝ, A., NEKOLA, M. 2007. Analýza a tvorba veřejných politik. Praha: SLON. ISBN: 978-80-86429-75-5

INTERNETOVÉ ZDROJE

AWART, S., DUBRAVA, J., MISIŇSKA, A., JAČISKO NASRI, T., HODICKÁ, K., Dagmar MATULÍKOVÁ, D., MEIROŞU, C., PÜRRER, G., SEJKOVÁ, A., SEJKOVÁ, T., WALCZEWSKA, S.2023. Let's Make the Invisible Visible: Vienna, Bratislava, Brno, Bucharest, Cracow. Dostupné z: https://6d77a323ea.clvaw-cdnwnd.com/50d2286a49b6846c801b72a1cf7189d4/200001680-6525165253/NORA_HANDBOOK-EN_web-5.pdf?ph=6d77a323ea

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. 2017. Největší rány zanechává znásilnění na duši. Praha: Bílý kruh bezpečí. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n577-nejvetsi-rany-zanechava-znasilneni-na-dusi/>

BRETHERTON, J., MAYOCK, P. 2021. Women's homelessness:European evidence review. Research Report. FEANTSA. Dostupné z: https://eprints.whiterose.ac.uk/172737/1/FEANTSA_Women_s_Review.pdf

ELEMENTS IN STRATEGIES TO END HOMELESSNESS IN THE EUROPEAN UNION BY 2030: A Discussion Paper (European journal of homelessness, 2022, 16, 2: 145-176) Dostupné z: https://housingfirsteurope.eu/wp-content/uploads/2022/10/mlc-homelessness-discussion-paper_final_2022.pdf

FEANSA.2017. Recognising the link between trauma and homelessness. Brussels. Dostupné z:

https://www.feantsa.org/download/feantsa_traumaandhomelessness03073471219052946810738.pdf

FEANTSA. 2019. Women experiencing violence and homelessness: interlinked and unaddressed gender specific needs. Dostupné z:

https://www.feantsa.org/public/user/Resources/Position_papers/FEANTSA_background_paper_Women's_Homelessness_and_GBV.pdf

FOCUS Ireland. 2017. National Women's Strategy Focus Ireland Submission. Dostupné z:

<https://www.focusireland.ie/wp-content/uploads/2021/09/Focus-Ireland-National-Womens-Strategy-Submission.pdf>

FRA – AGENTURA EVROPSKÉ UNIE PRO ZÁKLADNÍ PRÁVA. 2014. Násilí na ženách: průzkum napříč EU. Stručně o výsledcích. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/cs/publication/2020/nasili-na-zenach-pruzkum-napric-eu-strucne-o-vysledcich>

HETMÁNKOVÁ, R. 2013. Zpátky ze dna: Zaostrěno na ženy. Jako doma – Homelike, o.p.s.

Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf

CHAMBERLIN, J. 1997. A Working Definition of Empowerment. Dostupné z:

https://www.mainstreamliving.org/media/articles/PBS_Training_Topic__A_Working_Defin_F1E8FC666B220.PDF

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. 2020. Global Report 2019-Operations and Emergencies. Switzerland. Dostupné z:

<https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/IOM-Global-Report-2019-Operations-and-Emergencies.pdf>

JAKO DOMA – HOMELIKE, o.p.s. 2022. Trauma citlivý přístup v Jako Doma. Dostupné z:

http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2022/10/publikace_trauma_FINAL.pdf

JAKO DOMA – HOMELIKE, o.p.s. 2015. Koho opomíjíme? Práce s násilnými osobami bez domova Dostupné z:

<http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/07/Koho-opomijime-Prace-s-nasilnymi-osobami-bez-domova.pdf>

MPSV – Podpora sociálního bydlení a jeho systémové zavádění v ČR. Klíčové prvky strategií pro ukončení bezdomovectví v Evropské unii do roku 2030. Dostupné z:

<https://socialnibydeni.mpsv.cz/socialni-bydeni/temata/ukoncovani-bezdomovectvi>

MPSV. 2014. Konsensuální konference o bezdomovectví v ČR – Sborník z konference. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Konsensualni_konference__o__bezdomovectvi__v__CR_-_sbornik.pdf/222e72b5-0b5a-d43d-256f-0adadc04ed51

MARVÁNOVÁ VARGOVÁ, B., HORÁK, L., PEKARA, J. PAVLÍKOVÁ, I. Intervence v případech domácího násilí – manuál pro zdravotníky. Rosa – centrum pro ženy, z.s. Praha, 2016.

Dostupné z: <http://stopnasili.cz/wp-content/uploads/2016/08/rosaMANUAL.pdf>

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRO MIGRACI. 2023. Socioekonomická situace ukrajinských uprchlíků se zaměřením na ženy. Dostupné z: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/DTM_Czechia_Socio-economic_condition_Ukrainian_refugees_Leden-Červen%202023.pdf

MPSV – Podpora sociálního bydlení a jeho systémové zavádění v ČR. Klíčové prvky strategií pro ukončení bezdomovectví v Evropské unii do roku 2030. Dostupné z: <https://socialnibydeni.mpsv.cz/socialni-bydeni/temata/ukoncovani-bezdomovectvi>

MV – Domácí násilí – Institut vykazání a další informace. 2023. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/domaci-nasili-institut-vykazani-a-dalsi-informace.aspx>

NATIONAL ORGANIZATION FOR WOMEN. 2021. Female Homelessness and Period Poverty. Dostupné z: <https://now.org/blog/female-homelessness-and-period-poverty/>

NATIONAL ALLIANCE TO END HOMELESSNESS. 2024. A comprehensive Analysis of Homelessness in the U.S. in 2022. Dostupné z: <https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/homelessness-statistics/state-of-homelessness/>

ROSA – centrum pro ženy, z.s. Co je násilí a jak se proti němu bránit. Dostupné z: https://www.rosacentrum.cz/wp-content/uploads/2020/11/ROSA_Domaci-nasili-jak-se-branit-Bright-Sky-Cz.pdf

OTEVŘENÁ SPOLEČNOST, o.p.s. Centrum ProEquality. 2010. ŽENY A ČESKÁ SPOLEČNOST – Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni. ISBN: 978-80-87110-19-5 Dostupné z: <https://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/otevrenka/prosazovani-genderovnosti/zeny-a-ceska-spolecnost.pdf>

POLICY DEPARTMENT FOR CITIZENS' RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS.2023. Homelessness in the European Union. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/755915/IPOL_STU\(2023\)755915_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/755915/IPOL_STU(2023)755915_EN.pdf)

ROZKOŠ bez RIZIKA, z.s. 2024. Násilí do společnosti nepatří. Dostupné z: <https://rozkosbezrizika.cz/nasili-do-spolecnosti-nepatri/>

ROZKOŠ bez RIZIKA, z.s. 2014. S tebou Ne! Dostupné z: https://rozkosbezrizika.cz/wp-content/uploads/2023/05/R-R_nasili_nahled.pdf

SOBEK, J. 2020. Partner nebo odborník: Jaká je vaše role v sociálních službách. Dostupné z: <https://adpontes.cz/partner-nebo-odbornik-jaka-je-vase-role-v-socialnich-sluzbach/>

ST MUNGO'S REGISTERED CHARITY. 2018. Women and rough sleeping: a critical review of current research and methodology. Dostupné z: <https://www.mungos.org/wp-content/uploads/2018/10/Women-and-Rough-Sleeping-Report-2018-Summary.pdf>

THE CENTRE FOR HOMELESSNESS IMPACT.2021. Women, Homelessness and Violence: What works? Dostupné z: <https://shura.shu.ac.uk/29412/1/women-homelessness-violence.pdf>

ÚŘAD VLÁDY ČR, Kolektiv Odboru rovnosti žen a mužů. 2021. Strategii rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie-2021_2030-online-na-vysku.pdf

VRBOVÁ, L., BANDIT, R. 2022. Specifika ženského bezdomovectví – webinář. Dostupný z: <https://www.youtube.com/watch?v=vQQ64-nZJ88>

Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89/zneni-20240401#f4581326>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Scénář rozhovoru

Příloha č. 2: Anonymizovaný přepis výzkumného rozhovoru

Příloha č. 1- Scénář rozhovoru

JAKÁ JSOU SPECIFIKA, KTERÁ ŽENY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ VYSTAVUJÍ RIZIKU NÁSILÍ?

Jaká je Vaše profesní zkušenost s tématem domácího násilí páchaného na ženách bez přístřeší? Řešíte toto téma ve vaší praxi?

Jaké jsou z vaší zkušenosti největší rozdíly v práci s ženami a muži bez domova?

Čím se podle Vás liší partnerské soužití u osob bez přístřeší s „klasickým“ vztahem?

Mohl/a byste mi popsat, za jakých okolností přicházíte s tímto tématem do styku? Nemusí se jednat jen o přímou práci s oběťmi. Prostě cokoli, kdy musíte téma reflektovat nebo s ním nějak pracovat.

-Co vy osobně považujete za důležité při práci s ženou, která byla/je obětí domácího násilí a proč?

Máte-li zkušenosti i s muži bez , jakožto s oběťmi domácího násilí, jaké jsou největší výzvy při práci s nimi?

-Liší se na základě vaší zkušenosti od těch spojených se ženami-oběťmi? Pokud ano, v čem a proč?

Existují nějaké zvláštní obtíže, se kterými se setkáváte při poskytování pomoci ženám bez domova, které jsou oběťmi domácího násilí?

Setkáváte se např. s tím, že klienty s vámi situaci domácího násilí řešit nechtějí? Pokud ano, jaké uvádí důvody nebo jaké se domníváte, že mají důvody, pokud vám je nesdělují?

-Jak v takovém případě postupujete?

Vidíte smysl v tomto případě pracovat i s násilníkem?

Jak k tématu přistupují klientky?

- Lze na základě vaší zkušenosti říct, že to probíhá nějakým specifickým způsobem? Např. že o tom hovoří, až na základě vaší iniciativy (že se zeptáte), nebo že o tom spíše začnou hovořit samy?

STRATEGIE A POSTUPY PŘI ŘEŠENÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Mohl/a byste mi, prosím, popsat, jak postupujete, když máte podezření, že vaše klientka je obětí domácího násilí? Případně, když víte, že je klientka obětí?

Osobní hranice – Jak je máte nastavené?

Nahlašoval/a jste někdy případ domácího násilí? Jak jste postupovala a jak to probíhalo? (jak reagoval klientka, jak policie atp.)

Pomáhala jste klientce nahlašovat případ domácího násilí? Pokud ano, tak jak to probíhalo?

Pokud takovou zkušenost nemáte, jak byste postupoval/a, kdybyste se v takové situaci ocítl/a? Jednak, kdyby se vám klientka svěřila s tím, že je obětí domácího násilí, a jednak kdybyste měla takové podezření?

Jakým způsobem byste řešili situaci, kdy si klientka stěžuje na domácí násilí?)

-jak byste téma s klientkou otevřel/a?

-Jaké jsou hlavní výzvy při poskytování pomoci ženám bez domova, které jsou oběťmi domácího násilí, a jak s nimi pracujete?

Liší se ve vašem zařízení nějak podpora, kterou poskytujete ženám se zkušeností domácího násilí, od podpory, kterou poskytujete ostatním ženám bez domova? A pokud ano, jak/v čem a proč?

-Jaké známky nebo indikátory vás vedou k podezření, že klientka trpí domácím násilím?

Na jakém základě tyto indikátory sledujete/vyhodnocujete? Je to spíše intuitivní nebo jste k tomu např. absolvoval/a nějaké školení nebo čerpáte z nějakých jiných zdrojů?

- Pokud ano, z jakých? A jak je celkově hodnotíte? (v čem vám usnadňují vaši práci s (potenciálními) oběťmi domácího násilí, co vám v nich naopak chybí a proč

Jak byste popsal/a přístup vašeho zařízení k tématu domácího násilí?

- -Jakým způsobem se vaše zařízení zabývá klientkami, které jsou oběťmi domácího násilí?
- -> řešíte témata (a jednotlivé případy) týmově?

-Pokud ne, na koho se případně můžete obrátit, kdybyste potřebovala prodiskutovat řešení nějakého případu či tématu týkajícího se domácího násilí?

Poskytujete klientkám např. právní poradenství nebo nějakou jinou podporu v právních otázkách? Kam je odkazujete?

Jaká je role vašeho zařízení při podpoře psychického zdraví žen bez domova, které trpí následky domácího násilí

Řešíte třeba nějak i téma prevence domácího násilí. Pokud ano, jak? (-Jakým způsobem se snažíte o prevenci domácího násilí mezi vašimi klientkami?)

- -Má vaše zařízení nějaké specifické programy nebo služby zaměřené na prevenci domácího násilí mezi ženami bez domova?

JAKÝM ZPŮSOBEM SE SOUČASNÝ SYSTÉM PODPORY VYPOŘÁDÁVÁ S
POTŘEBAMI ŽEN BEZ PŘÍSTŘEŠÍ, KTERÉ JSOU VYSTAVENY DOMÁCÍMU NÁSILÍ?

- Je podle vás dostupná péče pro ženy bez přístřeší dostatečná?
- pokud ne, tak co byste změnila/ co zde chybí?
- Jaká je spolupráce s místními orgány či institucemi, které se zabývají domácím násilím?
- Na jakou instituci byste se obrátil/a vy?
- Využíváte spolupráce s jinými organizacemi, které se zabývají domácím násilím, při poskytování pomoci ženám bez domova? Odkazujete klientky někam

Příloha č. 2 - Anonymizovaný přepis výzkumného rozhovoru

Hana – H Respondentka – R

H: Dobrý den, děkuji mockrát za ochotu se sejít. Jak se dneska máte?

R: Dobrý den, mám se dobře, není za co. Ráda se zapojuji do takovýchto projektů, když mám pocit, že mají smysl.

H: To mám radost. Chcete ještě spolu projít strukturu rozhovoru nebo můžeme rovnou začít?

R: Začněme.

H: Dobrá... tak pro začátek by bylo fajn, kdybyste mohla začít nějakým úvodem o sobě a o tom, jaká je Vaše zkušenost s tématem domácího násilí, které je pácháno na ženách bez přístřeší.

R: Tak já jsem se vlastně na ulici dostala v 17 letech kvůli užívání návykových látek, hlavně opiátů, heroinu a byla jsem střídavě na ulici zhruba necelých 10 let. Za tu dobu jsem si prošla spousty násilnými, manipulativními a agresivními vztahy. Jednak v partnerství, kdy tam bylo vše. Od psychického po fyzické i sexuální násilí. Jednou jsem také skončila se zlomeným nosem, kdy jsem dostala tak silnou ránu pěstí, že jsem z toho měla lehký otřes mozku. V té době jsem se na ulici setkala s lidmi, kteří doma vařili drogy a poté se snažili předávkovat ženy pervitinem za účelem, aby s nimi pak mohli mít sexuální styk. Stačí Vám to takhle?

H: Chápu, že Vaše osobní zkušenost s tématem je tedy velmi silná, mohla byste to teď pojmut z profesní stránky?

R: Ano, samozřejmě. Pracuju tedy už 4 rokem v terénním programu, kde působím jako terénní sociální pracovnice. Mám vyšší odborné vzdělání jako sociální pedagožka, zároveň jsem peer pracovnice a pracuju s uživateli návykových látek.

H: Děkuju. Teď bych pokračovala s tématem specifík ženské skupiny. Víím, že pracujete s ženami i s muži. Vnímáte tedy nějaké rozdíly při práci s ženami bez přístřeší? Případně jaké?

R: Určitě to má svá specifika. Postavení ženy na ulici je specifické v tom, co musí zažívat od té mužské většiny, také v tom, jak se na ní kouká veřejnost. Přeci jen když muž opustí svůj život a svou rodinu, tak se na to společnost nekouká tak špatně jako když matka opustí své děti. Je na ní více pohlíženo skrz prsty, protože nezvládla tu svou roli. Ty problémy jsou také specifické. Ženy často musí řešit sexuální násilí. Ne, že by se též nemohlo týkat i mužské skupiny, ale podle mého názoru se týká velké části žen, a myslím si, že mezi muži se to neděje tak často. Zároveň si myslím, že na mužích páchají to násilí převážně jiní muži a na ženách též převážně muži. Tudíž ty pachatelé jsou většinou muži, málokdy jsou to ženy.

H: Setkala jste se někdy s případem muže bez přístřeší, který byl obětí domácího násilí?

R: Nesetkala. Ne tedy ve smyslu, že by byl vyloženě obětí. Ale setkala jsem se se vztahy, které jsou problematické, kde se dva partneři napadají vzájemně. To je ale úplně jiná definice než domácí násilí. Většinou, když jsou muži s nějakou ženou, která je agresivní, tak se k ní chovají stejně, nemůžeme se tu bavit o oběti. Je to vyrovnané.

H: Chápu. Můžeme se ještě vrátit k tomu, kdy jste mluvila o tom, jak jsou ženy bez přístřeší stavěny do nevýhodné pozice? Máte tedy pocit, že sexismus ulice je stále aktuální pojem?

R: Z mojí zkušenosti ano. Jde o to, že když se dostane...nejsem si úplně jistá, jestli to je takto i dnes. Ale dřív to bylo tak, že když se na ulici dostala mladá, pěkná, ne příliš použitá dívka, tak spousta mužů, i vyššího věku; kolem 30-40 let, mělo cíl si z té ženy udělat trofej, dostat ji k sobě, chlubit se tím, že jí mají. Spousta lidí se pak kvůli užívání návykových látek k ní nechová dobře. Zároveň čím méně těch mladých holek je, tím více jsou ohrožené větším množstvím predátorů.

H: Mohla byste mi teď nějak blíže popsat, jak s tematikou násilí na ženách působíte v praxi? Řešíte téma v pracovním prostředí týmově? Za jakých okolností přicházíte s ženami bez přístřeší do styku?

R: Nejvíce s tématem přicházím do styku při přímé práci. Je to velmi těžké téma pro tým, protože se tam balancuje na hraně toho, co je náplní práce terénních pracovníků nebo co už je náplní nějaké hlubší psychoterapeutické péče, do které se terénní tým nemusí chtít pouštět. Zároveň je to v nějaké ambivalenci toho, že já osobně bych do toho. Nepůsobí mi to takové velké obavy z toho, že bych to nezvládla udržet pod kontrolou, přestože nejsem psychoterapeut. Mám pocit, že právě přes tu vlastní zkušenost je to pro mě jednodušší... Vlastně jak v čem, někdy to může být i těžší.

H: Co pro tu práci s ženami bez přístřeší, které tedy mají zkušenost s násilím považuješ ty za nejdůležitější?

R: Já považuji za nejdůležitější právě to vnitřní přijetí toho, jak mechanismy v ženách fungují. Jak je to náročné vymanit se z násilného vztahu. Jsou to věci, které se učí ve školách, takže člověk už tak trochu poněti o tom, jak ten cyklus funguje, ale vlastně ten osobní zážitek bezmoci a opravdového přijetí toho, jak je to těžké je pro mě osobně dost důležitý. Vnímám rozdíl v tom, že když se o tom bavíme na poradě, tak cítím, že tým tomu rozumí, ale není to pro ně tak lehce uchopitelný a jasný.

H: A co naopak vnímáš jako největší potíže v řešení problematiky?

R: Já si myslím, že samotné bezdomovectví, užívání návykových látek je natolik náročný pro psychiku, že odkryje úplně to nejhorší, co v lidech je, a to se pak projevuje. Spousta těch lidí buď byli předtím nebo v důsledku užívání se stalo psychicky nemocnými a má to tenhle následek. U běžné populace se to tolik nevidí, protože to probíhá za zavřenými dveřmi, maskuje se to, lidi s tím nejdou ven. V případě lidí bez přístřeší to můžete vidět v přímém přenosu, protože ten jejich domov je místo, kde s nimi pracujeme.

H: Setkala jste se ve své praxi s tím, že klientky tu svou situaci řešit nechtějí? Jaké důvody k tomu mohou mít?

R: Já jsem třeba osobně zažila klientky, které jsou schopné, pokud jsou samy, o té své situaci otevřeně mluvit a pojmenovávat ty věci, které jsou v tom jejich vztahu s násilným partnerem špatně. Bohužel jsou často natolik zmanipulované a mají natolik zničené sebevědomí... do toho se prostě nachází v tak špatné situaci, že jsou na partnerovi existenčně závislé a mají pocit, že se nějakým způsobem o ně partner stará. Nejsou tedy ochotné to řešit, protože je partner přesvědčí o tom, že bez něj by to nezvládly. Vnímají tedy, že to není úplně v pořádku, ale nechtějí to řešit, aby o něj nepřišly.

H: Jak bys v takovémto případě s klientkou postupovala? Na co by ses zaměřila?

R: No... To je opět velmi náročné, protože k tomu, aby na tom šlo nějak efektivně pracovat, tak člověk potřebuje hlavně čas o samotě s danou ženou. Hodně ji naslouchat, nesoudit, neříkat jí rovnou, že by od partnera měla odejít. Člověk, který to vidí z venku, tak je schopný rozpoznat nebo má pocit, že ví, co by pro tu ženu bylo dobré, ale ona má zase jinou představu o tom, co je pro ni dobré. Pracovník pak musí vnitřně poklesnout na úroveň klientky a být bez toho odsouzení muže. To může být kámen úrazu. My jsme se v rámci terénu potkávali s ženou, která neměla úplně ideální vztah, ale byla na partnerovi velmi silně emocionálně závislá. Partner pak vycítil to, že pracovníci jsou proti němu a celému jednomu týmu zakázal je navštěvovat. To jsme teda nebyli my, ale nebyla pak možnost s tou ženou pracovat vůbec. Takže je určitě důležité počítat s tím, že muž ve chvíli, kdy se cítí ohrožený může ženě zakázat celou tu službu. Bruslit na tom vnitřním rozporu, protože nechcete, aby si ta žena nechávala ubližovat, ale nesmíte do toho tlačit, protože o ní nechcete přijít úplně, to je pro pracovníky hrozně velké dilema.

H: Vidíte tedy smysl v práci s násilníkem?

R: Určitě v tom smysl vidím, pro mě to je ale zóna, do které bych se nikdy nepustila. Nechci si to ani představovat, je mi z toho špatně. Víím, že bych jí dělat nemohla.

H: Ano, to si myslím, že je opodstatněné a zcela pochopitelné, vzhledem k Vašem osobním zkušenostem. Je určitě dobré, mít pevně stanovené hranice při této práci...Je zde ještě něco přes co prostě „nejede vlak“?

R: Určitě. Zrovna v případě klientky, o které jsem teď mluvila. Ona byla dost bezhraniční, když byla sama v kontaktu, psychiatrická. Tam se ty hranice nastavují stejně jako s netýranou klientkou, aby si to člověk nenosil domů a nevěnoval se pouze této jedné klientce.

H: Super, díky. Kdybyste teď měla shrnout svojí praxi ve spojení s touto problematikou, jak se za Vás klientky k tématu staví? Jsou radši, když téma mohou sdílet nebo je to pro ně tabu?

R: Tohle je téma, které musí vždy přinést klientka. Jemně téma můžeme oslovovat spíš tak podtextově, směřovat otázky na to, jak se má a jestli je všechno v pořádku, pokud to nebude zřejmé. Je to téma, které je hodně špatně nahoditelné, pokud s ním nepříjde sama klientka.

H: Nahlašovala jste někdy případ domácího násilí?

R: Samozřejmě jsme řešili případy domácího násilí, nikdy to do této fáze nedospělo. Jednou se povedlo s klientkou vést krizový rozhovor, pak tedy od partnera opravdu odešla, začala žít s někým jiným...teď je v takové té klasické „bezdomovecké pohodě“, není týraná. A nebyl to tedy jediný případ trvalého úspěchu.

H: Když bys měla porovnat vztah osob bez přístřeší a „klasický“ vztah, vnímáš tam nějaké rozdíly?

R: Pro tu ženu je hodně náročné změnit prostředí, i když se odstěhuje přes půl Prahy, tak zůstane brát drogy na stejném místě, bude jezdit na stejná místa a často je to doprovázeno nízkým sebevědomím a pocitem, že bez toho partnera se žena neuziví. Také dost často mění jede toxický vztah za druhý. Je to vzorec, který je stejný i pro ženy, které jsou bohaté, pro ženy, které jsou chudé, pro ty, které jsou na ulici. Akorát pro ty ženy na ulici je to těžší, protože propadají sítím služeb. Také tím, že si samy nemůžou zaplatit terapii nebo se nedostanou do azylových domů, protože nemají peníze, ještě je tam ta závislost. Nechci ale říkat, že ženy, které mají dítě a žijí v domácnosti s násilníkem to mají lehčí, je to těžké vždy. Nevím, jestli jsem to popsala dobře.

H: Ano, úplně v pořádku, děkuju. Teď kdybyste mi mohla popsat přístup Vaší organizace k problematice, jak řešíte daná témata? Spolupracujete s někým?

R: Mně přijde, že na lidské stránce k tomu přistupujeme hodně vážně, empaticky, bereme to jako velmi důležité téma. Na druhou stranu tam vnímám dost velký strach z tématu a takovou bezradnost. Je to něco, v čem si lidé nejsou jistí, neví, jak s tím pracovat. Často nevědí, jak se k tomu postavit, neví, jak se žena cítí, i když mají nějakou představu o tom, jak se žena může cítit, tak je to dost náročné na představení. Co se týče spolupráce, tak s žádnými návaznými organizacemi, i když se v tom snažíme vzdělávat. Nemyslím si, že by tady u nás existovala nějaká organizace, která by uměla pracovat a byla cíleně zaměřená na ženy, které si procházejí násilným vztahem, jsou zároveň na ulici a třeba i uživatelky. Tyhle ženy nemají žádnou specifickou službu, proto mě ani nenapadá, na koho se obrátit. Je spousta organizací, které se zabývají násilím na ženách, i spousta organizací, které se zabývají bezdomovectvím žen. Také právní organizace, ale není nikdo, kdo by měl specificky vše v jednom.

H: Jakým způsobem se vzděláváte v oblasti problematiky?

R: Máme vlastní intervize. Když někdo z týmu měl nějaké vzdělávání na dané téma, tak ho zpracuje a pak prezentuje týmu. Pak máme odborné vzdělávání s akreditací, které je pro sociální pracovníky povinné. Pracovník si pak může vybrat kurz, který je na problematiku zaměřený.

H: Poskytujete klientkám třeba právní poradenství? Nebo jinou podporu v právních otázkách?

R: Právní poradenství spíš ve smyslu odkazů na právní služby, protože nikdo z týmu není tak zdatný v právu, aby dokázal s klientkou sepsat trestní oznámení, předběžné opatření nebo cokoli jiného. Odkazujeme na bezplatnou právní poradnu, obecné rady, jako např. kam jít na policii, to jsou takové obecné věci, které zas až tak nevyužíváme. Spíš určujeme ten směr,

kterým by to mohlo jít. Myslím si, že v ČR je v tomto tématu velký problém uspět u soudů i pro „normální“ ženy. Prokázat věci a ustát u výslechu na policii, když nemáte na to, aby Vás doprovázel právník, který by zabránil tomu, aby Vás sekundárně viktimizovali... to je nemožné, dle mého názoru.

H: Myslíte si, že je tohle věc, na kterou se každá žena musí připravit? Na sekundární viktimizaci?

R: Hmm, já si myslím, že celé řízení má tolik kroků, a tolik zapojených složek, že se tam naskytne vždy někdo, kdo bude natolik neznalý. A nemusí to být vyloženě pouze policie, ale i soudy, znalci atd. Dle mého názoru se tomu nelze vyhnout.

H: Jaká je role Vašeho zařízení při psychické podpoře klientky? Jak klientky posilujete?

R: Tím, že jsme tady pro ně. Dáváme jim najevo, že jsme tady s nimi a můžeme jim zrcadlit svůj názor. Vyjádřit, že za nás toto není v pořádku, že o ně máme strach a přes ty vlastní obavy jim naznačit a nastiňovat a dovést je k tomu uvědomění, že to není v pohodě. Moc dalšího se dělat nedá, protože když se pracovník dostane dva kroky před klientku a bude se ji snažit natlačit někam, kde ona sama není, tak o ní může přijít.

H: A jak se stavíte k tématu prevence, probíhá u vás něco?

R: Jako v kontextu přímo domácího násilí... to ne.

H: Dobře, díky. Tímhle se tedy dostáváme do poslední části rozhovoru, a tím je reflexe současného systému podpory a péče o ženy bez přístřeší ve spojitosti s domácím násilím. Jak to tedy vidíte, přijde Vám dostupná péče u nás dostatečná?

R: Ne.

H: Co vnímáte jako něco, co tu chybí?

R: Mně chybí... Představovala bych si azylový dům s utajenou adresou, který by byl zároveň spojený s detoxem. Fungoval by tam multidisciplinární tým: zdravotníci, psycholog, psychiatr, právník, sociální pracovník. Místo, kam by se ženy nemusely bát přijít bez detoxu. Protože nástup pro ženu do sociálního zařízení, když by musela dodržovat nějaká pravidla, jako být bez drog, je fakt těžké, proto je potřeba myslet i na tyhle lůžka. Zároveň čekací doba na detox je opravdu dlouhá. V momentě, kdy je rozhodnutá, že do toho půjde a je motivovaná, tak jí to nevydrží měsíc, protože je stále v přítomnosti partnera, a ten ji přemluví k tomu, aby zůstala. Proto potřebujeme nějaké místo, kam můžou ženy jít rovnou.

H: Děkuji za odpověď, toto je ode mě vše. Máte pocit, že jsme pokryly vše? Nebo je zde nějaké téma, která Vám v rozhovoru chybí?

R: Přijde mi, že jsme pokryly vše.

H: Dobrá, tak ještě jednou děkuji za ochotu a mějte se krásně. Na shledanou.

R: Na shledanou.